

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**SYNTAKTICKÉ KONSTRUKCE RUSKÝCH FRAZEOLGISMŮ
V POROVNÁNÍ S ČEŠTINOU**

Syntactic Constructions in Russian Idioms in Comparison to Czech Equivalents

Синтаксические конструкции русских фразеологизмов в сравнении с чешским языком

Diplomová práce – v českém jazyce

VYPRACOVAL: Bc. Marek Žouželka

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. Ludmila Stěpanova, CSc.

2017

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a uvedl všechny použité prameny.

V Olomouci, 31.3.2017

podpis

Děkuji prof. Ludmile Stěpanové, CSc., za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytla.

podpis

Obsah

ÚVOD.....	6
1 Teoretická část.....	8
1.1 Frazeologie.....	8
1.1.1 Frazeologická jednotka.....	9
1.1.2 Varianty komponentů frazeologismu	11
1.1.3 Klasifikace frazeologismů	12
1.2 Syntax.....	18
1.2.1 Charakteristika syntaktického systému ruštiny v porovnání s češtinou	19
1.2.2 Syntagmata (slovní spojení) a jejich druhy	19
1.2.3 Věta.....	22
1.2.4 Větné členy	24
1.2.5 Slovosled.....	27
2 Praktická část.....	29
2.1 Substantivní frazeologismy.....	30
2.1.1 Konstrukce adjektivum + substantivum	30
2.1.2 Konstrukce přídělníků + substantivum.....	32
2.1.3 Konstrukce substantivum + adjektivum	33
2.1.4 Konstrukce substantivum + substantivum.....	34
2.1.5 Konstrukce substantivum + předložková vazba dalšího substantiva.....	35
2.1.6 Konstrukce substantivum + adjektivum (pronomén) + substantivum.....	36
2.1.7 Ostatní konstrukce	36
2.2 Slovesné frazeologismy	37
2.2.1 Konstrukce sloveso + substantivum	37
2.2.2 Konstrukce sloveso + substantivum v předložkové vazbě	41
2.2.3 Konstrukce sloveso + adjektivum + substantivum	44
2.2.4 Konstrukce sloveso + pronomén + substantivum.....	46
2.2.5 Konstrukce sloveso + substantivum + substantivum.....	47
2.2.6 Konstrukce substantivum + sloveso	48
2.2.7 Konstrukce sloveso + numerale + substantivum	49
2.2.8 Konstrukce adjektivum + substantivum + sloveso	49
2.2.9 Frazeologismy s přirovnáním	50
2.2.10 Ostatní konstrukce	51
2.3 Adverbiální frazeologismy.....	52

2.3.1	Konstrukce prepozice + substantivum.....	52
2.3.2	Konstrukce substantivum + substantivum.....	53
2.3.3	Konstrukce adjektivum + substantivum	54
2.3.4	Konstrukce pronomen + substantivum	55
2.3.5	Konstrukce numerale + substantivum	55
2.3.6	Frazeologismy s konstrukcí přirovnání	56
2.3.7	Ostatní konstrukce	56
2.4	Adjektivní frazeologismy.....	57
2.4.1	Konstrukce adjektivum + kak + substantivum	57
2.4.2	Konstrukce adjektivum + kak + adjektivum + substantivum	58
2.4.3	Konstrukce adjektivum + substantivum	59
2.4.4	Konstrukce substantivum + sloveso	59
2.4.5	Konstrukce substantivum + další slovní druh.....	59
2.4.6	Konstrukce adjektivum + další slovní druh.....	60
2.4.7	Konstrukce adverbium + další slovní druh.....	60
2.4.8	Ostatní konstrukce	61
2.5	Citoslovečné frazeologismy.....	61
2.6	Spojkové frazeologismy.....	62
2.7	Zájmenné frazeologismy.....	62
2.8	Větné frazeologismy	62
ZÁVĚR.....		64
PE3IOME.....		68
BIBLIOGRAFIE.....		75
SEZNAM ZKRATEK		78
PŘÍLOHA		80
	Příloha 1: Statistika – celkový přehled počtu zkoumaných frazeologismů.....	80
	Příloha 2: Statistika – celkový procentuální přehled zkoumaných frazeologismů.....	80
	Příloha 3: Statistika shody/neshody konstrukčních typů.....	81
	Příloha 4: Seznam frazeologismů	81

ÚVOD

Tato práce se zabývá syntaktickými konstrukcemi ruských frazeologismů a jejich českých ekvivalentů. Čeština a ruština jsou jazyky příbuzné, oba jsou součástí slovanských jazyků, jejich gramatické systémy, a tedy i struktura frazeologismů, proto budou v celé řadě případů podobné nebo dokonce stejné. K nalezení jsou ale i takové ruské frazeologismy, jejichž struktura i celková podoba se od českých ekvivalentů zcela liší.

Hlavním cílem této diplomové práce je srovnávací popis syntaktických struktur ruských frazeologismů. Frazeologické jednotky byly čerpány z *Rusko-českého frazeologického slovníku* prof. Ludmily Stěpanové, který byl vydán roku 2007 v Olomouci. Tento slovník byl použit pro svůj velmi dobrý rejstřík s výbornou přehledností a dohledatelností spojenou s velkým množstvím excerpt. Pro tuto diplomovou práci jsme excerpovali frazeologismy začínající na písmeno „M“ (toto písmeno jsme zvolili proto, že obsahuje nejméně frazeologismů s předložkami nebo předponami), k nim jsme dohledávali české ekvivalenty a vytvořili vlastní klasifikaci materiálu. Celkový počet excerptů je 524 ruských jednotek a odpovídající počet jejich českých ekvivalentů.

Mezi hlavní opěrné publikace této práce patří knihy *Основы фразеологии русского языка* od A. I. Molotkova z roku 1977, *Фразеология современного русского языка* N. M. Šanského z roku 1963, jelikož jsou tyto dvě publikace velmi důležité pro nejen ruské studie o frazeologii, nebo *Синтаксис русского языка в сопоставлении с чешским* od autorů H. Flídrová a S. Žaža z roku 2013. Mezi další významné zdroje patří např. kniha F. Čermáka z roku 2007 *Frazeologie a idiomatika česká a obecná, Ruská frazeologie pro Čechy* od V. Mokienka a L. Stěpanové z roku 2008, *Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty* z roku 2004 od L. Stěpanové nebo *Jazyk a jazykověda* od F. Čermáka z roku 1997.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí (teoretické a praktické), každá z nich je dále dělena do oddílů. Teoretická část se zabývá seznámením s frazeologií a syntaxí (historie frazeologie, frazeologická jednotka, různé klasifikace frazeologismů; charakteristika syntaktických systémů ruštiny a češtiny, syntagma, věta, větné členy), v praktické části jsou užity teoretické znalosti z části předchozí, jsou analyzovány a komentovány ekvivalentní (i neekvivalentní) frazeologické dvojice. Praktická část je dělena na základně slovnědruhové

klasifikace frazeologismů (substantivní, adjektivní, slovesné, adverbialní atd.), v rámci každé větší skupiny je obsaženo podrobnější dělení podle syntaktických struktur daných frazeologismů.

1 Teoretická část

1.1 Frazeologie

Frazeologické jednotky (frazeologismy, frazémy, idiomy, přísloví, rčení, pranostiky...) se objevují již v dávné historii. S pomocí frazeologismů si lidé předávali určitá moudra, používali je v jazyce, aby lépe vystihovali určité situace. Tato přísloví také tvořila jejich národní identitu. Frazeologie je částí každého jazyka, na což odkazuje i F. Čermák: „Existence frazeologie a idiomatiky je zákonitým jevem každého jazyka“ (Filipec, Čermák, 1985:167). Frazeologismy nám pomáhají expresivněji komentovat určité události, děje, situace.

„Termín *frazeologie* označuje jak část jazykovědy, která studuje frazémy, tak souhrn samotných frazémů neboli frazeologických jednotek (FJ)“ (Stěpanova, 2004: 7). Frazeologismy jsou studovány jak ze synchronního, tak i z diachronního hlediska. Historie některých frazeologismů se váže k době již před několika staletími, a proto jsou tyto jednotky v dnešní době velmi ceněné – předávají již zapomenuté jevy, slova, slovní spojení. „Fonetika, slovní zásoba, morfologie a syntax se mění, přetvářejí se do stále nových kombinací <...> Idiomatika zůstává stále stejná, jednotky se nemění. Frazeologie se tak v mnohých případech stává pamětí jazyka, jelikož chrání to, co bylo z jazyka odstraněno, ale stále hraje v určitých situacích vážnou roli“ (Mokienko, Stěpanova, 2008: 9). Mezi takové frazeologismy patří např. *скалится зубы* (smát se), *потупить глаза* (sklopit oči), *бразды правления* (moc, vláda), *прописать ижцу* (vytesat, vykřesat) atd.

Frazeologie zkoumá jak ustálená slovní spojení, která jsou ekvivalentní slovu, tak i taková, která jsou ekvivalentní větě. Lexémy, tvořící frazeologismus, mají svou sémantiku, nicméně frazeologická jednotka jako celek disponuje jinou sémantikou než samotné komponenty v ní obsažené.

Termín *frazeologie* je tvořen z řeckých slov φράσις („phrasis“ – výraz, vyjádření) a λογος („logos“ – slovo, pojem). Frazeologie je samostatná vědní disciplína; takto se o ní začíná přemýšlet ve 40. letech 20. století v pracích ruských (tehdy sovětských) lingvistů. Teoreticky se o ní začíná intenzivněji bádát po druhé světové válce, zvláště v 60. letech 20. století – v této době zažívá frazeologie největší rozkvět; i proto řadíme frazeologii k poměrně novým lingvistickým disciplínám. Za jejího zakladatele je považován Charles Bally, švýcarský lingvista, následovník a žák F. de Saussura.

I přes to, že frazeologie jako vědecká disciplína vzniká až v druhé polovině 20. století, frazeologismy se v různých pracích objevují mnohem dříve. Jako příklad lze uvést knihu *Крылатые слова* S. Maksimova z roku 1890 nebo dvoudílný slovník V. I. Dalja – *Пословицы русского народа* z roku 1862. A. I. Molotkov ve své knize píše, že „frazeologické jednotky se v Rusku v různých slovnících popisují již nejméně poslední tři století“ (Молотков, 1977: 7) (vlastní překlad).

Velké zásluhy na rozvoji frazeologie měli ruští lingvisté, především V. V. Vinogradov, který „dal studiu frazeologie ruského a jiných evropských jazyků nový impuls“ (Stěpanova, 2004: 7). Vinogradov v řadě prací zkoumal ruské frazeologismy, vyřešil několik otázek s nimi spjatých (jako první poukázal na synchronní klasifikaci frazeologismů z hlediska jejich sémantické spojitosti), díky čemuž dal osnovu zkoumání frazeologie.

Mezi další významné postavy frazeologie se řadí např. A. I. Molotkov, a to především díky jeho knize *Основы фразеологии русского языка* z roku 1977, nebo N. M. Šanskij se svou knihou *Фразеология современного русского языка*, která byla vydána roku 1963; na tyto knihy je v různých pracích hojně odkazováno. Ze současných autorů (co se týče především česko-ruské frazeologie) jsou známými osobnostmi V. M. Mokienko a L. I. Stěpanova, především díky četným publikacím (*Česká a ruská frazeologie, Česká přísloví, Ruská frazeologie pro Čechy, Русская фразеология. Историко-этимологический словарь* nebo z hlediska rejstříku výborný *Rusko-český frazeologický slovník*). Na poli české lingvistiky (a také i české a česko-anglické frazeologie) je pak významnou osobností František Čermák, autor mnoha děl, jako např. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*.

1.1.1 Frazeologická jednotka

Pod pojmem *frazeologismus, frazém, frazeologická jednotka (FJ)* se rozumí ustálené spojení dvou a více slov, které se vyznačuje reprodukovatelností a sémantickou celistvostí. Jak píše L. Stěpanova, někteří lingvisté uvádějí více faktorů, jako např. syntaktická ustrnulost, přítomnost archaizmu, vázaný význam komponentů atd. (Stěpanova, 2004: 8). Existuje také mnoho definic, uvedena však bude jen jedna, která se jeví nejzásadnější: „Под фразеологической единицей понимается относительно устойчивое, воспроизводимое, экспрессивное сочетание лексем, обладающее (как правило) целостным значением“ (cit. podle: Tamtéž).

Co se týče formy, mohou být frazeologismy velmi různorodé. Součástí frazeologického bohatství jsou jak jednoduchá dvouslovná spojení (např. *подвести мину; покинуть мир; лелеять мечты...*), tak i víceslovné (nebo i variačně pestré) frazémy (např. *дать (надавать) кому по морде (в морду, по мордасам, в рыло, в ухо, по ушам, по сопатке); поймать (схватить) кого на месте преступления; на бедного Макара все шишки валятся...*).

Co se týče frazeologismu, jde vždy o spojení dvou a více slov. „Je zdůrazněna myšlenka, že po významové stránce frazeologismus představuje slovo, ale z hlediska formy slovní spojení <...> Doporučuje se nahlížet na frazeologismus jako na ekvivalent slovu, který je pouze vnitřně (strukturně) organizován jako slovní spojení“ (Молотков, 1977: 15) (vlastní překlad). Frazeologismy tak mohou být ekvivalentní jak slovu, tak ale i větě.

Funkcí frazeologismů se stává subjektivní vyjádření expresivity, estetické zobrazení určité osoby, předmětu nebo děje, s čímž je spjata jejich nominativní funkce. Často se frazeologismus stává také ekonomičtějším zobrazením než mnohaslovný opis. Frazeologismy mají také funkci: „evaluativní (většina frazémů je prostředky pro výrazné hodnocení vůbec v systému nejbohatší), <...> patří sem i funkce metajazyková, založená na sledování a zasahování do vlastní linie sdělení vloženým komentářem nebo opravou, srov. funkci a smysl užití...“ (Čermák, 1985: 61).

„Pokud frazeologismus nepředstavuje ukončenou informaci, nevystupuje tedy strukturně ani smyslově jako věta, je vždy v rámci věty syntakticky dále nerozložitelný a je na něj nahlíženo jako na jeden větný člen“ (Шанский, 1963: 29) (vlastní překlad). Díky vztahu frazeologismu k určitému větnému členu, tedy na základě jeho lexikálně-gramatického významu, je určováno, jakým větným členem bude frazeologismus ve větě vystupovat.

„Rozmanitost strukturních typů frazeologismů odpovídá rozmanitosti strukturních modelů slovních spojení a vět“ (Молотков, 1977: 89) (vlastní překlad). Tady se však jedná čistě o vnější spojitost. Často bývá frazeologismus určován podle svého hlavního členu, nicméně existuje také mnoho frazeologismů, kdy lexikálně-gramatický význam hlavního členu neodpovídá lexikálně-gramatickému významu celé frazeologické jednotky. Jako příklad lze uvést: *рукой подать* (o něčem, co je blízko) – hlavním členem je zde sloveso *подать*, nicméně se nejedná o slovesný, ale adverbciální frazeologismus.

1.1.2 Varianty komponentů frazeologismu

Některé frazeologismy jsou zcela ustálené a jejich komponenty jsou neměnné. Naopak u mnoha dalších frazémů existuje možnost určité komponenty zaměňovat. Tyto zaměnitelné komponenty se nazývají **variantami**. „Варианты фразеологического оборота – это его лексико-грамматические разновидности, тождественные по своему значению и степени семантической слитности. <...> Варианты могут отличаться друг от друга отдельными элементами в его лексическом составе и структуре, а также и стилистической окраской.“ (Шанский, 1963: 33-34).

Existují tedy frazeologismy, ve kterých může být v jednom případě použit jeden komponent, v dalším případě potom jiný. Jedná se o vzájemnou zaměnitelnost těchto komponentů, nejedná se však o synonymické frazeologické jednotky. V některých frazeologismech dochází k záměně pouze jednoho členu (např. *трескучий (жгучий, злой, крутой) мороз – трескнутý (sibiřský) mráz*), jindy může dojít k záměně více komponentů (např. *смотреть (глядеть) в могилу (в гроб) – být jednou ногой в гробě*).

Jak uvádí A. I. Molotkov, tyto variace mohou být dvojího druhu (Молотков, 1977: 69-76):

- 1) Variace komponentů podle formy – z lexikálního hlediska se jedná o stejné komponenty, které se však v různých podobách frazeologismu liší svou formou (např. *теплое (тепленькое) место (местечко); останется между (меж) нами; класть/положить последний мазок (последние мазки)* atd.). Tyto změny se nazývají formálními variantami komponentů frazeologismu. K formálním variantám se řadí:
 - a. fonetické a ortografické změny – *садиться в калошу (галошу); слыхом (слухом) не слышать* atd.
 - b. morfologické změny – *сжигать/сжечь (жечь) за собой [все] мосты; вставлять/встать (становиться/стать) на свое место (на свои места)* atd.
 - c. strukturně-morfologické změny – *чистой (чистойшей) воды; теплое (тепленькое) место (местечко)* atd.
- 2) Variace komponentů podle struktury – jedná se již o záměnu komponentů

z lexikálního hlediska (např. *пускаться/пуститься (нести/понестись) во весь мах; делать что на один манер (лад)...*). Tyto změny se nazývají lexikálními variantami komponentů a řadí se k nim:

- a. frazeologismy s komponenty, mezi kterými geneticky neexistuje sémantická blízkost – *мороз по коже (по спине) пошёл/идёт; живые (ходячие) мощи* atd.
- b. frazeologismy s komponenty, mezi kterými geneticky existuje sémantická blízkost – *мороз (холод) пробирает до костей; куриные (цыплячьи) мозги* atd.

1.1.3 Klasifikace frazeologismů

Existuje mnoho různých klasifikací frazeologických jednotek. V této práci budou opsány pouze některé klasifikace. Jedná se o slovnědruhovou klasifikaci a klasifikaci podle míry ekvivalence.

Nejdříve je třeba upomenout strukturní rozdělení frazeologismů, které dělí frazémy na dvě velké skupiny – frazémy, které svou strukturou odpovídají větě (např. *кот наплакал, куры не клюют, голод не тетка; то густо, то пусто*) a frazémy, které svou strukturou odpovídají slovnímu spojení (např. *встречаться глазами; подруга жизни, с головы до ног; как выжатый лимон*). N. M. Šanskij dále dělí první skupinu (frazémy odpovídající větě) na:

- a) komunikativní jednotky, vyjadřující celé sdělení (*голод не тетка; счастливые часов не наблюдают*) – vyjadřují buď celé sdělení nebo část souvětí. Patří sem i komunikativní jednotky aforického charakteru (okřídlené výrazy, rčení) a jednotky, které vyjadřují různá hovorová klišé;
- b) nominativní jednotky, označující určitý fakt skutečnosti (*кот наплакал* – мало; *руки не доходят* – некогда) (Шанский, 1963: 59-60).

V této práci budou ale frazémy podobné výše ukázaným (např. *Минькой (Митькой) звали кого; Мирошка хватил кого; мороз трещит (трещал); мухи дохнут (мрут) [от скуки] где; метлой не выгонишь кого...*) řazeny ke slovesným frazeologismům o konstrukci Subs + Verb.

Šanskij dále uvádí i nejčastější konstrukce frazeologismů, odpovídajících slovnímu

spojení. Tyto konstrukce jsou:

- 1) adjektivum + substantivum;
- 2) substantivum + genitiv dalšího substantiva;
- 3) substantivum + předložková vazba dalšího substantiva;
- 4) předložková vazba substantiva + adjektivum;
- 5) předložková vazba substantiva + genitiv dalšího substantiva;
- 6) předložkové vazby více substantiv;
- 7) sloveso + substantivum (s nebo bez předložek);
- 8) sloveso + adverbium;
- 9) přechodník + substantivum (Шанский, 1963: 60).

1.1.3.1 Slovnědruhov^á klasifikace

Jelikož se tato práce zabývá konstrukcemi ekvivalentních frazeologických dvojic v ruštině a češtině, jeví se pro ni stěžejní klasifikace podle slovních druhů. Slovnědruhovou klasifikaci zpracoval A. I. Molotkov ve své knize *Основы фразеологии русского языка* jako lexikálně-gramatickou charakteristiku frazeologismu (Молотков, 1977: 127-149). Jedná se o rozdělení frazeologismů na substantivní, slovesné, adjektivní, adverbialní, citoslovečné a slovesně-propoziční. Pro tuto práci jsou však důležité první čtyři skupiny. Navíc jsou v této práci uvedeny spojkové frazeologismy, které se objevují v obdobné klasifikaci N. M. Šanského z knihy *Фразеология современного русского языка*, a frazeologismy zájmenné.

A) Substantivní frazeologismy (Именные фразеологизмы) – frazeologismy, které označují nějakou osobu nebo předmět a vystupují v syntaktické funkci podmětu, objektu nebo ve jmenné části predikátu. Molotkov také uvádí, že jmenné (substantivní) frazeologismy vystupují ve funkci podmětu (subjektu) jen zřídka a není to pro ně charakteristické (Молотков, 1977: 129).

K substantivním frazeologismům se řadí např.: *двойная мерка – dvojí metr, двойí loket; слабое место кого, чье, у кого – slabé místo či; последний могикинин – poslední mohykán...*

Molotkov substantivní frazeologismy dále dělí podle rodu – frazeologismy mužského,

ženského a tzv. общего (dvojího) rodu, tedy substantiva, jejichž rod (mužský nebo ženský) je určován podle kontextu (např. *бродяга, чистюля...* v češtině pak např. *jedináček, host...*); čísla – frazeologismy jednotného a množného čísla (přičemž množství frazeologismů může mít jak variantu jednotného, tak množného čísla (např. *срывать/сорвать маску (маски) с кого...*), nicméně toto dělení není pro účel dané diplomové práce důležité.

В) Slovesné frazeologismy (Глагольные фразеологизмы) – nejrozsáhlejší skupina frazeologismů, co se týče dané klasifikace. Jedná se o frazeologismy, které označují děj a ve větě plní funkci predikátu nebo objektu. „Tyto frazeologismy spojuje také to, že mají gramatické kategorie osoby, čísla, času, vidu, slovesného rodu a v minulém čase i kategorii rodu“ (Молотков, 1977: 132) (vlastní překlad). Velká část slovesných (verbálních) frazeologismů tak může být použita v různých formách (např. *Они хорошо читают нашу мораль. Я давно прочитал его мораль...*). „Existují ale i takové, které se používají pouze v jedné z osobních forem, nemají tak formu infinitivu: *понимай как звали <...> ни в какие ворота не лезет, глазом не моргнул...*“ (Молотков, 1977: 132-133) (vlastní překlad).

Molotkov dále rozděluje i slovesné frazeologismy. Ty jsou děleny podle vidu – frazeologismy, které mohou být v obou videch (např. *обходить/обойти молчанием что; наводить/навести марафет [где]...*) a frazeologismy, které mají pouze jeden vid – ať už dokonavý (např. *пройти сквозь огонь и воду, сложить свои кости...*) nebo nedokonavý, kterých je podstatně více (např. *рассыпаться мелким бесом перед кем, рыть могилу кому...*). Dále jsou slovesné frazeologismy děleny podle času – frazeologismy nedokonavého vidu mohou tvořit tři časy – minulý, průběžný a budoucí (např. *ловил мух, ловит мух, будет ловить мух...*); frazeologismy pouze dokonavého vidu tvoří jen dva časy – minulý a budoucí (např. *влетело в копеечку, влетит в копеечку...*); u obou vidů však dochází k určitým výjimkám (např. užití frazeologismu *смотреть в могилу* v budoucím čase je pouze hypotetické, užívají se tedy pouze přítomný a minulý čas). Molotkov tyto frazeologismy dělí i dále, např. podle osoby (první, druhá, třetí), přičemž nejčastější je výskyt třetí osoby, první osoba se téměř nepoužívá; podle čísla, způsobu nebo slovesného rodu (Молотков, 1977: 133-136).

C) Adjektivní frazeologismy (Адъективные фразеологизмы) – frazeologismy této skupiny se vyznačují tím, že označují charakteristiku nebo stav osoby nebo také charakteristiku předmětu. Jejich syntaktickou funkcí je jmenná část predikátu nebo neshodný přívlastek.

Adjektivní frazeologismy disponují kategorií rodu a čísla. Tyto kategorie se přizpůsobují slovům, se kterými se frazeologismus pojí. „Některé frazeologismy mají formy všech tří rodů, i když se forma středního rodu téměř neužívá <...> Další frazeologismy takové formy nemají; vztah frazeologismu k jednomu nebo druhému rodu se určuje kategorií rodu slova, se kterým se pojí <...> Tyto frazeologismy tak můžeme nazývat frazeologismy tzv. общего (dvojího) rodu“ (Молотков, 1977: 138) (vlastní překlad). Do první kategorie se řadí frazeologismy jako *из молодых да ранний, из молодых да ранняя, (из молодых да раннее); собаку съел, собаку съела, (собаку съело)* atd. Ke druhé skupině patří frazeologismy jako *под мухой, на рыбьем меху...* Co se týče kategorie čísla, některé frazeologismy disponují oběma číselnými kategoriemi (např. *мухи не обидит, мухи не обидят...*), některé mají pouze jednotné číslo (např. *гол как сокол...*), některé pak pouze množné (např. *одним миром мазаны...*).

D) Adverbiální frazeologismy (Адverbиальные фразеологизмы) – jedná se o třetí nejrozsáhlejší skupinu frazeologismů (po slovesných a substantivních). Adverbiální (přísluvečné) frazeologismy označují charakteristiku děje, míru charakteristiky osoby nebo předmětu, jejich syntaktickou funkcí je příslovečné určení. Jejich podrobnější rozdělení obecně odpovídá rozdělení příslovečných určení, frazeologismy tedy mohou být: způsobu děje (např. *в мгновение ока* – teď, velmi rychle), míry (např. *капля в море* – moc málo, nesrovnatelně málo), stupně (např. *до мозга костей* – úplně, zcela), času (např. *с минуты на минуту* – teď, co nejdříve, velmi brzo), účelu (např. *по пьяной лавочке* – opile, nestřízlivě) atd.

E) Citoslovečné frazeologismy (Междометные фразеологизмы) – tyto frazeologismy slouží pro vyjádření emocí, pocitů, stejně jako samotné citoslovce. Jak píše Molotkov – „nemají speciální gramatické ukazatele lexikálně-gramatických kategorií“ (Молотков, 1977: 147) (vlastní překlad). Ten je dále třídí do skupin podle toho,

co vyjadřují, např.: emoce mluvčího (např. *бог мой! мать честная!*), prosbu (např. *помогай бог!*), přivítací fráze (např. *честь имею!*), pozvání (např. *милости просим*), různé přísahy (např. *не сойти мне с этого места!*) atd.

F) Spojkové frazeologismy (Союзные фразеологизмы) – do této skupiny budou patřit frazeologismy, které vyjadřují určitou spojitost mezi dalšími slovy, jsou tedy ekvivalentní právě spojkám. Jako příklad lze uvést *не смотря на то что, в силу того что, между тем как* atd.

1.1.3.2 Klasifikace podle míry ekvivalence

Tato klasifikace se užívá pro srovnávání mezijazykových frazeologických ekvivalentů, tedy ekvivalentů dvou a více jazyků. Ukazuje na různé společné, ale i odlišné prvky frazeologismů. V jazycích příbuzných (jako např. čeština a ruština) se objevují spíše společné znaky – jedná se pak o úplné nebo částečné ekvivalenty. Při srovnání frazeologismů jiných jazykových větví nebo rodin budou ekvivalentní dvojice spíše relativními, vystupovat budou také jazykové analogy nebo se bude jednat o neekvivalentní frazeologismy. Podle knihy *Ruská frazeologie pro Čechy* je dělení následující:

A) Úplné ekvivalenty – jedná se o frazeologické ekvivalenty, které mají naprosto stejnou strukturu, formu, obraznost i význam. Tyto ekvivalenty jsou shodné i z hlediska stylistiky.

Např.: *манна небесная* – *mana nebeská* nebo *работать как машина* – *pracovat jako mašina*.

B) Částečné ekvivalenty – takové frazeologické ekvivalenty, které mají stejnou formu i sémantiku, ale liší se jedním rozdílným znakem – počet komponentů, jiná struktura, lišící se komponent nebo rozdíl, vycházející z odlišnosti gramatických systémů jazyků. Avšak obraznost těchto ekvivalentních dvojic zůstává stejná nebo velmi podobná.

Např.: *быть на один манер* – *být na jedno brdo* (ruské slovo „манер“ znamená doslova „manýr, způsob“, české slovo „brdo“ se do ruštiny překládá spíše jako „колодка“. Nicméně, existuje více variant tohoto frazeologismu – úplným ekvivalentem je ruský frazém *быть на одну колодку*; dalším částečným ekvivalentem slouží *быть на один покрой*).

C) Relativní ekvivalenty – do této skupiny spadají takové ekvivalenty, jejichž obraznost se částečně liší, sémantika ale zůstává stejná.

Např.: [*все*] *идет как на мазу* – všechno jde jako **po másle**; *jde to jak на дрátkách* (ruské slovo „мазь“ znamená doslova „mast, krém, mazadlo“, české „máslo“ se do ruštiny překládá jako „(сливочное) масло“. V ruštině ale existuje i frazeologismus *все идѣт как по маслу*, který by se spolu s českým příslovím *všechno jde jako po másle* řadil opět mezi úplné ekvivalenty).

D) Frazeologické analogy – do této skupiny se řadí takové frazeologické ekvivalenty, které nemají stejnou formu, strukturu ani sémantiku, stále jsou si však ekvivalentní.

Např.: *куда Макар телят не гонял* – *tam, kde lišky dávají dobrou noc*; *аž на край světa* (zde se lze také dopátrat k ruskému frazeologismu *идти на край земли*, který by spolu s českým *jít na kraj světa* spadal opět do první skupiny úplných ekvivalentů).

E) Neekvivalentní frazeologismy – skupina frazeologismů, jenž nemají v druhém jazyce (v tomto případě v češtině) svůj frazeologický ekvivalent; do druhého jazyka se tedy převádí opisem, vysvětlením.

Např.: *ставитъ/поставитъ магарыч* – *zvat/pozvat na skleničku člověka, který v něčem pomohl* nebo *свинцовые мерзости* – *hnus, ohavnost*.

1.2 Syntax

K nahlížení na frazeologické jednotky ze syntaktického úhlu pohledu je vyžadována znalost syntaxe, jakožto vědní disciplíny. Proto budou následující stránky popisovat tuto lingvistickou disciplínu.

V této kapitole bude dána charakteristika syntaxe jako části gramatiky, budou popsány hlavní syntaktické jednotky, tedy syntagmata neboli slovní spojení (spolu s rozdělením podle druhů syntagmat), dále pak věty (jednoduché věty, souvětí), větné členy (podmět, predikát, objekt...), a nakonec také samotný slovosled.

Syntax ve spojení s morfologií tvoří hlavní část gramatiky, to je všeobecně známo a na tento fakt upozorňuje řada publikací, mj. i *Синтаксис русского языка в сопоставлении с чешским* od brněnsko-olomoucké dvojice profesorů Žaža – Flídrová (Žaža, Flídrová, 2013: 15). Tato publikace se pro moji práci jeví stěžejní, bude z ní tedy hojně čerpáno a odkazováno na ni.

Morfologie a syntax jsou spolu těsně spjaty, jelikož morfologie zkoumá jednotlivá slova a syntax je slučuje ve slovní spojení, ve větné části, samotné věty, v souvětí a nakonec i v text. Prakticky mohu toto tvrzení díky flexím (gramatickému prostředku), předložkám a spojkám (syntaktické prostředky) dokázat téměř na jakémkoliv skupině lexémů. Pro názornou ukázkou jsem vybral slova *mluv-it*, *učitel-Ø*, *aut-o*:

1. slovní spojení: *mluv-it o učitel-ovi*, *mluv-ím s učitel-em*, *mluv-íš v aut-ě*, *učitel-ovo aut-o*, atd.;
2. věta: *Mluv-it s učitel-em o aut-ě*. *Mluv-í o učitel-ovi a o aut-ě*. *Mluv-íte o učitel-ově aut-ě*, atd.

Jazykový systém je ale velmi složitý, a proto není nemožné najít i taková syntagmata, která sice jsou vytvořena podle pravidel gramatiky a syntaxe správně, nicméně z hlediska sémantiky korektní nejsou. Velmi dobrým příkladem, podle našeho názoru, slouží následující:

„Ветер сломал березу. → Ветром сломало березу.

Петр сломал березу. → Ø

Волны унесли лодку. → Волнами унесло лодку.

Гребцы унесли лодку. → Ø

Молния зажгла сарай. → Молнией зажгло сарай.

Ирина зажгла сарай. → Ø“ (Žaža, Flídrová, 2013: 15, 16).

1.2.1 Charakteristika syntaktického systému ruštiny v porovnání s češtinou

Ruština a čeština, jako jazyky typologicky příbuzné, mají mnoho společného. Jsou to jazyky flektivní. Gramatické funkce, stejně jako syntéza lexémů, jsou tedy realizovány pomocí ohýbání slov (skloňování, časování, použitím předpon a přípon; a také pomocí předložek a spojek). Proto lze do jisté míry předpokládat, že syntaktické struktury frazeologických ekvivalentů těchto dvou jazyků budou velmi podobné. Jako příklad lze uvést ruský frazeologismus *быть в моде* a jeho český ekvivalent *být v módě*, kde můžeme vidět naprosto stejnou strukturu (verbum v infinitivu, prepozici a substantivum v lokálu).

Nicméně, všechny syntaktické struktury stejné nejsou. Na rozdíl od češtiny, která dává při vyjadřování vlastností přednost prepozitivnímu shodnému přívlastku, v ruštině se tento jev často objevuje jako postpozitivní přívlastek neshodný – větná struktura je tedy změněna. Jako příklad poslouží ruské slovní spojení *мальчик для битья* a české syntagma *fackovací panák*.

Mezi další hlavní odlišnosti obou gramatických systémů patří především negace a zvrtnost. V ruštině je negace tvořena psaním zvlášť částice *не* a zvlášť slova, které je negováno (nejčastěji predikát), v češtině se objevuje pouze prefix *ne-*, který spolu se slovesem tvoří jedno slovo – v ruštině je tedy větší počet komponentů. Jako příklad lze uvést ruský frazeologismus *родная мать не узнает (кого)* a jeho český ekvivalent *vlastní matka nepozná (koho)*. Počet komponentů ve zvrtných konstrukcích je v jazycích opačný – v češtině více komponentů, v ruštině méně. To je dáno prostředky, sloužícími pro vyjádření zvrtnosti – v ruštině postfix *-сь, -ся* (vzniká jedno slovo), v češtině zvrtné zájmeno *se* (doplňuje sloveso). Příkladem slouží dvojice *теряться в мыслях – utápět se v dohadách*.

Dále existuje také mnoho frazeologických jednotek, které se v tradičním chápání ruských a českých zemí liší svou obrazností, a proto bude i větná struktura jiná. Toto tvrzení demonstruje dvojice ekvivalentních frazeologismů *живого места не оставить (на ком)* – *zbít (koho) jako psa*.

1.2.2 Syntagmata (slovní spojení) a jejich druhy

Nejmenší, a také hlavní syntaktickou jednotkou každého jazyka jsou syntagmata (slovní spojení). Díky dvěma a více slovům, spojeným do syntagmat, můžeme vytvářet

komunikativní celky – věty, souvětí, texty. „Syntaktické vztahy mezi komponenty syntagmat, resp. frází (skupin apod.), větných členů, či vět (v souvětí) jsou zásadně stejné, tj. je mezi nimi buď subordinace či koordinace“ (Čermák, 1997: 219). Existují dva typy takovýchto slovních spojení – souřadná a podřadná.

1.2.2.1 Souřadná slovní spojení, koordinace (сочинение)

V těchto syntagmatech mají slova rovnoprávné vztahy, jsou v jedné linii, mají stejnou syntaktickou funkci, je mezi nimi vztah koordinace (parataxe). Jako příklad lze uvést: *(v obchodě jsme koupili) vejce, rohlíky a chléb*. Slova *vejce, rohlíky a chléb* jsou si syntakticky rovna, je mezi nimi vztah koordinace.

V souřadných slovních spojeních existují čtyři typy vztahů mezi jednotlivými slovy. Jedná se o:

- A) **Slučovací vztah** – *Viděl jsem Martina a Lukáše. Umím hrát jak fotbal, tak i hokej...*
- B) **Odporovací vztah** – *Neviděl jsem Martina, ale Lukáše. Sice pracuje rychle, ale zato s chybami...*
- C) **Stupňovací vztah** – *Neviděl jsem jen Martina, ale i Lukáše. Pracuje rychle, a dokonce i dobře.*
- D) **Vylučovací vztah** – *Viděl jsem buď Martina nebo Lukáše. Ať už fotbal nebo hokej, něco hrát půjdeme.*

Navíc existují taková slovní spojení, která jsou sice z formálního hlediska vyjádřeny hypotaxí, nicméně sémanticky spadají pod skupinu souřadných slovních spojení. K takovým slovním spojeníům můžeme zařadit např.:

Já tam půjdu s tebou – ze sémantického hlediska můžeme určit: *půjdu tam já i ty*.

Kromě oběda snědl ještě i dezert – zde lze říci, že *snědl oběd i dezert*.

Místo hodiny jsme šli na přednášku – zde můžeme vidět odporovací vztah: *nešli jsme na hodinu, ale na přednášku* (Žaža, Flídrová, 2003: 20-22).

1.2.2.2 Podřadná slovní spojení, subordinace (подчинение)

Narozdíl a naopak od koordinace je v těchto slovních spojeních vždy vztah

podřizenosti, existuje tu tedy hlavní člen a vedlejší člen, základní a podřizovaný, mezi jednotlivými členy je vztah determinace (hypotaxe). Jako příklad poslouží: *mladý člověk, učí se rychle, příliš těžké...* Tato spojení slov nejsou v jedné linii, vždy je v nich obsažen základní (člověk, učí se, těžké) a podřizovaný (*mladý, rychle, příliš*) člen.

Podřadná slovní spojení jsou realizována pomocí tří různých způsobů – shoda (kongruence), řízenost (rekce) a přimykání (adjunkce). Níže budou tyto způsoby podrobněji popsány.

1.2.2.2.1 Shoda, kongruence (согласование)

Forma podřizovaného slova se přizpůsobuje formě řídicího komponentu. Příklad: *o novém autě, studentky pracovaly, s velkým sebezapřením...*

Především v ruské terminologii existuje více typů kongruence:

A) **Skrytá shoda (скрытое согласование)** – zde se mluví o případech, kdy by za normálních podmínek ke shodě došlo, nicméně jeden z komponentů je nesklonný, proto se „objeví“ skrytá shoda. V češtině lze tento jev pozorovat na slovech cizího původu (*s lady, bez mademoiselle, na finále, k derby, do taxi...*). V ruštině je tento jev častější: *с белым пальто, о черном кофе...*

B) **Shoda podle smyslu/podle formy (согласование по смыслу/по форме)** – shoda podle smyslu je založena na reálných příznacích označovaného předmětu (*мои отец с матерью*), zatímco shoda podle formy je založena na formálním spojení (*мой отец с матерью*).

C) **Neúplná shoda (неполное согласивание)** – v ruštině se objevuje tam, kde název profese (v mužském rodě) označuje ženu (velmi časté) nebo v případech, kdy se objevuje neshoda v jedné z kategorií (rod, číslo, pád). V češtině je případům označování ženy slovem mužského rodu nejbližší: *jako host dnes přišla paní Lucie*. V ruštině je takových příkladů spousta: *директор выступила с речью, наша руководитель приехала вчера; море было холодным* (shoda v rodě a čísle, ale ne v pádu). (Žaža, Flídrová, 2013: 23).

1.2.2.2.2 Řízenost, rekce (управление)

Na rozdíl od kongruence se forma podřizovaného slova nepřizpůsobuje formě řídicího komponentu, přesto jsou ale oba komponenty pevně spjaty.

Jeden z průkopníků ruské syntaxe, A. M. Peškovskij, navíc rozdělil rekci na slabou a silnou. Jak uvádí profesorové Žaža s Flídrovou ve svých skriptech, silná rekce spočívá v tom, že se hlavní člen pojí pouze s jedinou možnou formou podřízeného slova v daném případě: *благодарить родителей, руководить оркестром, надеяться на помощь...* Ve všech těchto příkladech se jedná o determinaci objektovou (объектная детерминация), jelikož podřadné slovo zastává funkci předmětu (objektu). Z předešlého tvrzení vyplývá, že naopak slabá rekce se objevuje všude tam, kde lze hlavní člen spojit s více možnými formami slov: *находиться на улице Пушкина, в Праге, около вокзала, дома, внизу...* „Tyto členy mají vztah příslovečné determinace (комплетивно-обстоятельственная детерминация) ke slovesu, jejich forma tedy závisí zčásti na valenci sloves, zčásti na autonomním významu příslovečného určení. Právě tím se slabá rekce odlišuje od přimykání“ (Žaža, Flídrová, 2013: 24) (vlastní překlad).

1.2.2.3 Přimykání, adjunkce (примыкание)

Podobně jako u rekce se forma podřízeného slova nepřizpůsobuje, zůstává neměnná, ale mezi oběma komponenty je mnohem slabší vztah než u řízenosti, tento vztah je pouze významový. Přimykání se většinou týká neměnných slov (přechodník, infinitiv, příslovce...): *кофе по-турецки, бабушка поменьше, он рисует красиво...*

1.2.3 Věta

Pod termínem „věta“ lze najít velké množství různých definic. Již v roce 1931 lze podle publikace J. Riese najít přes 140 definic věty, v 50. letech 20. století jich bylo přes 200, dnes je toto číslo ještě vyšší. Jedna z takových definic zní: „věta (nebo výpověď) je elementární komunikativní jednotka textu, která je intonačně uzavřená a má také svou obvyklou strukturu...větný vzorec je abstraktní systémový model pro realizaci určitého typu vět. Tento vzorec, a tudíž i každá jeho realizace má svou strukturu, kterou se rozumí lineárně uspořádaný sled prvků, propojený vzájemnými vztahy do uzavřeného celku“ (Čermák, 1997: 207). Podle dvojice Flídrová – Žaža je věta „základní jazyková jednotka, která tvoří střed pozornosti syntaxe“ (Žaža, Flídrová, 2013: 25) (vlastní překlad).

O větě se vedly různé diskuze – nejprve byla brána jako logický fakt, fakt myslí. Proti tomuto tvrzení vystupoval V. A. Bogorodickij, který přišel s názorem, že věta je produkt

řeči, a ne myslí. Touto tematikou se zabýval i V. V. Vinogradov, díky kterému se dnes větou zaobíráme ze dvou úhlů pohledu: a) smyslový: věta, to je projev relativně zakončené myšlenky; b) formálně-zvukový: věta, to je ucelená, intonačně zakončená jazyková jednotka, jejíž gramatická struktura odpovídá pravidlům daného jazyka (Žaža, Flídrová, 2013: 25).

Věta neboli výpověď tedy musí vyjadřovat ucelenou a zakončenou myšlenku, a jednotlivá slova musí být také uspořádána ve správných tvarech. Nelze tedy jen uspořádat nahodilá slova a prohlásit, že je to věta (jako příklad může posloužit následující: *Šťastná pes hlídalo novou domem*). „Pokud vznikne taková kombinace slov, mluvíme o její nesrozumitelnosti, nejasnosti“ (Čermák, 1997: 220). Takovéto slovní spojení je nazýváno lexikální inkompatibilitou, indikací podobných nemožných kombinací lexémů se zabývá sémantická syntagmatika.

Ani jednotlivá slova poskládaná za sebou v jejich původní formě nelze považovat za větu (*auto, jet; slunce, svítit; učitel, přednášet, cesta do Ruska*). Až když významy těchto slov spojíme s objektivní skutečností a časem, vytvoříme z nich věty (*auto jede; slunce svítilo, učitel bude přednášet o cestě do Ruska*).

Toto spojení je možné díky kategorii času a slovesného způsobu, což právě z těchto dvou kategorií dělá základní větné kategorie (Žaža, Flídrová, 2013: 26).

Věty lze rozdělit na věty jednoduché (s jednou predikativní částí) a na souvětí (se dvěma a více predikativními částmi).

1.2.3.1 Typy vět

Věty můžeme klasifikovat z mnoha různých hledisek. Podle knihy Jazyk a jazykověda „v každém jazyce existuje jen několik základních typů věty, budovaných na příslušném (syntaktickém) modelu s příslušnou strukturou <...> Patří sem věta:

- A) **bezsubjektová** různého druhu, tj. skutečně bez subjektu, nebo někdy jen v pasívu, popř. se všeobecným subjektem;
- B) **subjektová**, resp. dvoučlenná (dále podle typu predikace);
- C) **nominální** (bez predikátu);
- D) **ergativní** (v jazycích majících ergativ);
- E) **interjekční** (založená na interjekci)“ (Čermák, 1997: 210).

Dále můžeme věty dělit podle toho, zda jsou kladné nebo záporné. Např. v ruštině může být zápor dokonce buď celkový (*Я не хочу туда идти* – doslova „*Já tam nechci jít*“), kdy je negován celý predikát, nebo jen částečný (*Я хочу не туда идти. Я хочу туда не идти. Не я хочу туда идти* – doslova „*Já chci jít ne tam. Já tam chci ne jít* (ale jet). *Ne já tam chci jít* (ale táta).), kdy je v negaci pouze příslovečné určení, část predikátu nebo podmět.

V. Šmilauer například dělí věty na větu slovesnou, slovesně jmennou a neslovesnou, které dále dělí na: citoslovečnou – Fuj! Hele!; částicovou - Ano. Opravdu; vokativní – Azore! Jendo!; substantivní Hloupost! Pozor!; adjektivní – Zajímavé!; příslovečnou Pro Boha! Vpřed! a infinitivní Zavřít! Ne a ne si vzpomenout. (Šmilauer, 1966: 97).

Na věty lze také nahlížet z hlediska jejich komunikativní funkce, kdy jsou vydělovány věty: **oznamovací, tázací, rozkazovací a práci**. Podle Jazyka a jazykovědy se k nim navíc řadí věta **zvolací** (exklamativní). V jazyce existují různé prostředky, s pomocí kterých jsou věty stavěny. Tyto prostředky jsou gramatické (slovesný způsob), zvukové (intonace) a lexikální (zájmenná slova a částice). Pro stavbu různých typů vět se tedy používají různé prostředky.

1.2.4 Větné členy

Větné členy si nikdy nemůžeme plést se slovními druhy. Do těch se „promítá ontologie, systémové vlastnosti slov a jejich vztah k vnější realitě skrze svou denotaci“ (Čermák, 1997: 214). Větné členy ale představují syntaktickou kategorii. Mezi hlavní větné členy patří subjekt (podmět) a predikát, jejichž spojení v syntagma se nazývá predikace. Mezi hlavní větné členy se občas řadí i objekt. Navíc mohou být všechny větné členy jak jednoduché, tak i několikanásobné. Čermák také píše, že: „...se národní lingvistiky můžou v některých ohledech lišit, srov. český doplněk (atribut verbální), ruský predikativ, anglický adjunkt, francouzský complément aj.“ (Čermák, 1997: 215).

Pokud má tedy věta subjekt a predikát (případně i objekt), je to věta kompletní jak syntakticky, tak i sémanticky. Jako další (rozvíjející členy) jsou označovány přívlástek, příslovečné určení, doplněk a přístavek.

1.2.4.1 Subjekt (podmět)

Subjekt je spolu s predikátem hlavním větným členem. Subjekt ve větě vystupuje jako agens. V různých gramatikách je podmět považován za hlavní větný člen, jelikož není závislý na členech ostatních. Nicméně, na fakt, že hlavním větným členem je predikát, nikoli podmět, nám ukazuje tvrzení: „центральным членом предложения, на котором проявляются основные предложенческие категории – наклонение и время – является предикат, а подлежащее представляет восполнение предиката с левой стороны“ (Žaža, Flídrová, 2013: 44).

Čermák dále uvádí, že subjekt: „je obvykle chápán jako argument predikátu a je to jeden ze dvou základních členů nejobvyklejšího typu věty; je označením pro osobu či věc, o níž se něco predikuje (vypovídá) <...> Ve větě může být subjekt potlačen, resp. vyjádřen jen obecně (všeobecný podmět), bez konkrétního substantiva či pronomina“ (Čermák, 1997: 215-216), čímž popisuje vlastnosti subjektu a způsoby, jak může být vyjádřen.

Zde lze v české a ruské tradici spatřit rozdíl, kdy v té české je subjekt častěji nevyjádřen, jelikož nám k jeho rozpoznání stačí pouze sloveso v určitém tvaru, subjekt tedy již není potřeba (např. *Dělali jsme domácí úkol (=my). Kdy půjdou na koncert? (=oni)* atd.). Naopak v ruských větách je subjekt zapotřebí, a to především kvůli absenci existenciálního slovesa *бýt* (např. *Я пишу письмо. Когда они вернутся?*).

1.2.4.2 Predikát (přísudek)

Čermák uvádí na náš vzhled komplexní charakteristiku predikátu: „jeden ze základních členů věty, který určuje její povahu, chápe se jako to, co se subjektu přisuzuje <...> Predikát je obvykle informací obv. o individuu, které je vyjádřeno v subjektu. Charakteristickou vlastností predikátu je to, že na sebe velmi často valenčně váže další argumenty, větné členy, zvl. objekt a adverbialie vpravo (a subjekt vlevo)“ (Čermák, 1997: 216).

Publikace *Синтаксис русского языка в сопоставлении с Чешским* uvádí dvě různá chápání predikátu:

- A) to, co se v gramatikách nazývá **přísudkem dvojčlenné věty** (*Slunce svítí. Studenti čtou...*), tedy věty, která se dá rozložit na dvě části – část podmětnou a část

přísudkovou;

B) **jediný hlavní člen jednočlenné věty** (*Prší. Je mi smutno. V krbu praská...*), tedy věty, která nemá hlavní syntaktickou dvojici, je tzv. bezpodmětná.

Predikát můžeme z formální stránky rozdělit na: **predikát slovesný (verbální)**, vyjádřený plnovýznamovým slovesem, a to jak v přítomném čase (*Televize funguje. Lidé chodí po ulici...*), tak i analytickou formou pasivu (*Dům bude postaven včas. Včera bylo vyhlášeno sdělení...*); **predikát slovesně-jmenný (verbo-nominální)**, vyjádřený s pomocí sponového slovesa (*Bratr je vedoucím. Ten obraz je nakřivo. Jste velmi laskav...*); **predikát složený**, který obsahuje fázové či modální sloveso (*Mohl bys to udělat. Začíná se pomrákat...*); **predikát neslovesný (nominální)**, kde sloveso buď není vyjádřeno (*Mladost – radost*), nebo je vyjádřeno citoslovcem (*Cvrček hup ven z krabičky. Au, Au!*). V ruské tradici se navíc vyděluje predikát vyjádřený **infinitivním tvarem slovesa** (česky mají tomuto nejbližší věty: *Jen se neprostudit! Co dělat?* atd.).

Na okraj lze uvést i další typ predikátu, typický především pro ruštinu – **analytický predikát**, v případě kterého je dvěma slovy sémanticky vyjádřen jeden děj (*přijmout účast místo účastnit se, mít pochybnosti místo pochybovat* atd.).

1.2.4.3 Objekt (předmět)

Čermák popisuje objekt jako: „hlavní a obvyklý valenční argument verba, resp. predikátu na pravé straně (v bezpříznakovém sledu)“ (Čermák, 1997: 216). Objekt závisí na slovese, přídavném jméně, neslovesném predikativu nebo na citoslovcí. Je vyjádřen syntaktickým podstatným jménem (stejně jako subjekt), tedy slovem, které ve větě plní funkci podstatného jména (*Praha – hlavní město Česka. Dnes v televizi dávají „Dva a půl chlapa“.* *To tvoje časté ehm mi už začíná vadit...*).

Objekt může být dvojího typu:

1. **přímý**, tedy objekt, vyjádřený bezpředložkovou formou akuzativu, který se pojí s přechodným (tranzitivním) slovesem (*číst časopis, obdržet cenu...*), vyjádřený partitivním genitivem (*nalít mléka, ubrat plynu...*) nebo záporovým genitivem (v ruštině spojení jako: *не слушать лекции, не читать журналов...*) (Žaža, Flídrová, 2013: 50);

2. **nepřímý**, tedy objekt ve všech ostatních tvarech, s předložkami i bez předložek (*starat se o mámu, děkovat kamarádům...*).

1.2.4.4 Další větné členy – příslovečné určení, přívlastek, přístavek

A) Adverbiale (příslovečné určení) – označují jisté okolnosti, které rozvíjejí sloveso, přídavné jméno nebo příslovce. Mezi okolnosti, které příslovečná určení rozvíjí, patří: **čas, místo, způsob, příčina, účel, míra, přípustka, podmínka** nebo **průvodní děj**.

B) Atribut (přívlastek) – rozvíjí jakékoliv syntaktické podstatné jméno bez ohledu na funkci, kterou ve větě vyplňuje. Z hlediska sémantiky přívlastek určuje různé příznaky předmětů. Přívlastek může být **shodný (kongruentní)**, většinou prepozitivní (*mladý člověk, chytré dítě, hojné zastoupení...*), nebo **neshodný (nekongruentní)**, ve většině případů postpozitivní, tedy v pozici za rozvíjeným slovem (*kancelář ředitele, jeřáb pražské firmy...*).

C) Apozice (přístavek) – jedná se o shodný přívlastek vyjádřený (syntaktickým) podstatným jménem. Rozlišuje se přístavek **těsný** (*město-hrdina, hokejista Jaromír Jágr...*) a přístavek **volný** (*Moskva, hlavní město Ruska, má několik milionů obyvatel...*).

1.2.5 Slovosled

Hlavními větnými členy jsou predikát a subjekt, ty se nachází ve vztahu tzv. predikace. Subjekt stojí nalevo, predikát napravo. Toto syntagma může zleva doplňovat tzv. determinant, tedy situativní příslovečné určení, které do věty „vnáší informaci o vnější situaci, ve které se realizuje daný fakt“ (Žaža, Flídrová, 2013: 40) (vlastní překlad). Na levé straně se dále může vyskytovat atribut nebo atributivní příslovečné určení, tedy akcesorní (závislé) členy. Tyto členy vyjadřují „kvalitativní nebo kvantitativní charakteristiku“ (Tamtéž) (vlastní překlad). Z pravé strany pak stojí objekt nebo kompletivní příslovečné určení, které jsou spolu s predikátem a subjektem konstitutivními větnými členy. „Objekt je s predikátem spojen prostřednictvím silné rekece, např. *слушал музыку, пренебрегает опасностью, убеждаюсь в необходимости*; kompletivní příslovečné určení je s predikátem spojeno pomocí slabé rekece, např. *купался в пруду, находится в ящике, направлялись к вокзалу*“ (Тамtéž) (vlastní překlad).

Slovosled je v obou jazycích poměrně svobodný, nicméně existují tři kritéria, která dávají této svobodě určitá pravidla. Jedná se o **syntaktickou strukturu věty, aktuální**

větné členění a stylistický charakter věty. „Slovosled je také velmi těsně spojen s intonační stránkou věty, především s místem větného přízvuku“ (Žaža, Flídrová, 2013: 107) (vlastní překlad).

V souvislosti s aktuálním větným členěním existuje tzv. **téma a réma**. Téma označuje hlavní, již známou informaci, réma pak informaci novou. Pokud stojí první téma a druhé réma, slovosled se nazývá objektivním, jedná se o klidnou promluvu. V případě opačného slovosledu jde o emocionálně obohacenou výpověď, réma tedy stojí na prvním místě, za ní je téma. Tento slovosled se nazývá subjektivním. „Rozdíly mezi oběma jazyky spočívají v tom, že se v ruštině, hlavně pak v hovorové mluvě, vyskytuje subjektivní slovosled ve větší míře než v češtině, což spočívá v tom, že réma (spolu s větným přízvukem) často stojí v centru výpovědi – např. *Вера уважает Бориса*. Věra si Borise váží. – *Это подозрение обидело Машу*. To podezření Mášu urazilo...“ (Žaža, Flídrová, 2013: 111) (vlastní překlad).

2 Praktická část

V praktické části budou analyzovány konstrukce ruských frazeologismů a jejich českých frazeologických ekvivalentů (v případech, kdy v češtině neexistuje frazeologický ekvivalent, je uvedeno vysvětlení frazeologismu). Tyto konstrukce jsou porovnávány, je zjišťováno, jaké konstrukce frazeologismů si odpovídají a které jsou odlišné (spolu s tím, jaké jsou odlišné rysy). V případě dvou tak blízkých jazyků, jako je ruština a čeština, lze objevit mnoho stejných konstrukcí, které se buď zcela shodují nebo se v nich vyskytuje částečná odlišnost, co se týče komponentů frazeologismu. Existují i takové případy, kde si frazeologické ekvivalenty neodpovídají, což může být dáno přejetím frazeologismu z jiného jazyka nebo také tím, že daný frazeologismus má specifickou konstrukci charakteristickou jen pro jeden ze srovnávaných jazyků.

V oblasti ruských frazeologismů se často vyskytují takové, jenž mají v češtině více ekvivalentů (např. *больное место* – *citlivé místo*; *bolavá stránka*; *stará bolest*; *Achillova pata*). Jelikož je předmětem této práce analýza syntaktických struktur daných frazeologických ekvivalentů, jsou ve většině případů vybírány pouze nejbližší ekvivalenty (např. *больное место* – *citlivé místo*). Více příkladů se objevuje v případech, kdy jsou si ekvivalenty velmi blízké nebo v případech, kdy je jejich srovnání zajímavé (např. *двойная мерка* – *dvojí metr*; *dvojí loket*).

V práci je vyčleněno osm skupin frazeologismů, které povětšinou odpovídají slovnědruhové klasifikaci – substantivní, slovesné, adverbialní, adjektivní, citoslovečné, zájmenné a spojkové; navíc se v této práci objevuje skupina větných frazeologismů. Tyto skupiny jsou dále členěny podle syntaktických konstrukcí frazeologismů. V každé podskupině je uvedeno pět ekvivalentních dvojic (v případech, kdy je jich méně než pět, jsou uvedeny všechny). Na konci každé podskupiny jsou vyděleny „ostatní konstrukce“, ve kterých se objevují zřídka reflektované konstrukce ruských frazeologismů. Úplný seznam všech frazeologismů je obsahem přílohy – celkem se jedná o 524 ruských frazeologismů. Jelikož je vždy brán pouze nejbližší ekvivalent, nikoliv několik českých ekvivalentů jednoho ruského frazému, práce obsahuje 474 českých ekvivalentů (50 ruských frazémů nemá v češtině frazeologický ekvivalent).

2.1 Substantivní frazeologismy

V dané skupině budou analyzovány ruské frazeologismy, které označují osobu nebo předmět a vystupují v syntaktické funkci podmětu, objektu nebo ve jmenné části predikátu. Frazeologismy jsou rozděleny do několika skupin na základě shody/neshody syntaktických struktur ruských frazeologických jednotek a jejich českých ekvivalentů. V dané skupině jsou vyčleněny následující strukturní typy frazeologismů:

2.1.1 Konstrukce adjektivum + substantivum

Konstrukce adjektivum + substantivum v ruštině i v češtině

Jedná se o obecně nejrozšířenější konstrukci substantivních frazeologismů. Tyto frazeologické ekvivalenty obou jazyků jsou v množství příkladů naprosto shodné – jedná se o úplné ekvivalenty, není je tedy třeba dále analyzovat. Jako příklad lze uvést následující:

крайние меры – krajní opatření;

слабое место кого, чье, у кого – slabé místo či;

темное место чего – temné místo čeho;

уязвимое место кого, чье, у кого – zranitelné místo či; slabé místo či;

новая метла [чисто метет] – nové koště [dobře mete].

Dále je možné najít i ekvivalenty, které jsou sice syntakticky shodné, ale komponenty těchto frazeologismů si z hlediska sémantiky zcela neodpovídají. Takových ekvivalentů existuje mnoho, některé z nich jsou uvedeny níže:

двойная мерка – dvojitá loket;

гиблое место – pěkná díra;

общее место – hluché místo;

[словно] пустое место кто [для кого] – velká (úplná) nula kdo;

[как] умная Маша кто – [jako] malý Jarda kdo.

Např. ve dvojici frazeologismů *двойная мерка* – *dvojí loket* je v ruštině uvedeno slovo *мерка*, tedy „míra, metr, měřidlo“, v češtině je uveden *loket*. Sice se jedná o jeden z ekvivalentů ruského frazeologismu (existuje i úplný ekvivalent – *dvojí metr*), avšak slovo „loket“ je také jednotkou míry (zastaralou), tento frazém lze tedy snadno pochopit. Tyto ekvivalenty jsou si velmi blízké, a proto jsou v této práci uvedeny oba.

Zajímavé je také srovnání dvojice [*как*] *умная Машиа кто* – [*jako*] *malý Jarda kdo*. V každém ekvivalentu vidíme použití typických vlastních jmen pro daný jazyk. V ruštině je uvedeno adjektivum *умная*, což vypovídá o chytrém, moudrém, rozumném člověku, nicméně zde je adjektivum užito ironicky – postavička holčičky Máši pochází z dětského časopisu, jednalo se o rozvážnou dívku, která byla vždy „správná“ a měla vždy pravdu. V češtině je pak uvedeno *malý Jarda*, vlastní jméno patří k rozšířeným českým propriím, v rámci daného frazeologismu nemá sémantickou náplň.

V této skupině lze nalézt i dva okřídlené výrazy:

Танталовы муки — *Tantalova muka*;

Дамоклов меч – *Damoklův meč*.

Součástí skupiny substantivních frazeologismů jsou také ruské frazeologismy, které v češtině nemají svůj ekvivalent (neekvivalentní frazeologismy), takové frazémy je vždy potřeba vysvětlit nebo volně přeložit:

лобное место – *vyvýšené místo*;

насиженное место – *zabydlené, známé, útulné místo*;

причинное место – *pohlavní orgány*;

белые мухи – *sněhové vločky*;

подводные мины – *skryté nebezpečí, úskalí*.

Konstrukce adjektivum + substantivum pouze v ruštině

Druhou podskupinou substantivních frazeologismů je skupina ekvivalentů, ve kterých

se v ruštině objevuje opět adjektivum a substantivum, v češtině je ale konstrukce jiná:

чугунные мозги кто – hlava dubová;

не велика мудрость – to není žádné umění;

тугая (большая, толстая) машина [у кого] – má plnou kapsu (peněz);

крошечный мрак – tma tmoucí;

пушечное мясо – potrava pro děla.

Např. u první dvojice ekvivalentů je v ruštině konstrukce Adj (pnom) + Subs (pnom), v češtině je pak ne zcela typická konstrukce Subs (snom) + Adj (snom). Tato konstrukce se v mluveném jazyce často nevyužívá, ve sféře frazeologismů je ale její výskyt mnohem častější. V ruštině je navíc uveden plurál, v pak češtině singulár. Srovnáním lexémů ruského a českého frazeologismu, označujícího „tvrdohlavého člověka“ vzniká zajímavá obraznost – ruský frazém v překladu zní „litinové, železné mozky“, v češtině je uvedeno *hlava dubová*. V obou případech se jedná o tvrdý materiál ve spojení s lidskou hlavou. Smysl, který frazeologismy vyjadřují, vyplývá z jejich obraznosti.

V dalším ruském syntagma si lze povšimnout jevu, který čeština téměř neužívá – jedná se o částečný zápor, kdy není negován celý predikát, ale pouze jiný větný člen.

I v této skupině lze nalézt několik ruských frazémů bez českého frazeologického ekvivalentu. V češtině jim odpovídá buď jednoslovný název nebo podmět s neshodným přívlastkem (*místo **bujného veselí**; pelech (doupě) **neřestí***):

злачное место – místo bujného veselí, hýření; hospoda; pelech (doupě) neřestí;

отхожее место – záchod, toaleta, kadibudka;

свинцовые мерзости – hnus, ohavnost;

медовый месяц – líbánky; rozkvět.

2.1.2 Konstrukce příčestí + substantivum

Konstrukce typu příčestí + substantivum se v celém seznamu frazeologismů, které jsou

předmětem této práce, objevuje pouze jednou:

кающаяся Магдалина – kájící se Magdaléna.

Ekvivalenty si odpovídají jak z hlediska vlastního jména, tak i z hlediska příčestí – jediný rozdíl vzniká díky gramatické odlišnosti obou jazyků, kdy je v češtině zvrtné zájmeno *se* psáno zvlášť, v ruštině se postfix *-ся* píše dohromady. Daná konstrukce není pro frazeologismy typická. Jedná se tu o evangelickou postavu, která doprovázela Ježíše. Struktura frazeologismu byla zafixována a dále zůstala neměnnou.

2.1.3 Konstrukce substantivum + adjektivum

Konstrukce substantivum + adjektivum v ruštině i češtině

Stejně jako u předchozí skupiny, v seznamu frazeologismů, určených pro tuto práci, se objevuje pouze jedna ekvivalentní dvojice o struktuře Subs (snom) + Adj (snom) jak v češtině, tak i v ruštině:

манна небесная – mana nebeská.

Tato dvojice je zajímavá tím, že v češtině existuje i další ekvivalent (*božská mana*), nicméně slovní spojení *mana nebeská* je častější a je také naprosto shodné s ruským frazeologismem. Tato konstrukce není v obou jazycích velmi rozšířena – typičtější konstrukcí je substantivum se shodným přívlastkem v prepozici (*božská mana*), i proto jsou v práci uvedeny oba ekvivalenty.

Konstrukce substantivum + adjektivum pouze v ruštině

Daná konstrukce se do současné ruštiny dostala z církevní slovanštiny, proto dnes její výskyt není častý. Frazeologické dědictví jazyka ale zůstává většinou neměnné, a proto jsou tyto konstrukce zafixovány v původní formě:

манна небесная – božská mana;

медь звенящая – týdlová bublina; planý poplach;

масло масляное [что] – totéž v bledě modrém;

мука мученическая – pekelná muka;

муки Тантала – Tantalova muka.

Např. ruskému frazeologismu *масло масляное [что]* v češtině odpovídá konstrukce Pron + Prep + Adv + Adj (sloc) – *totéž v bledě modrém*. V dalších případech českých ekvivalentů se jedná o konstrukci Adj + Subs.

V této skupině se objevuje i okřídlený výraz antického původu – *Tantalova muka* (*муки Тантала*), který označuje to nejhorší lidské utrpení.

Součástí podskupiny je i neekvivalentní frazeologismus *мерзость запустения*, což v češtině znamená „být ve stavu rozkladu“.

2.1.4 Konstrukce substantivum + substantivum

Ruské frazeologismy, jejichž komponenty tvoří dvě substantiva mají stejnou konstrukci v češtině ve dvou případech:

минута молчания – minuta ticha;

музыка будущего – hudba budoucnosti;

Zajímavou dvojicí je ruská frazeologická jednotka *мистер Икс* a její český ekvivalent *pan XY*, kdy se v ruštině objevuje v překladu pouze „pan X“, v češtině je frazém doplněn o další literu – *pan XY*.

V dalších případech se v češtině objevují jiné konstrukce, a sice konstrukce Verb + Num + Subs (pnom) + Adj (pnom) v prvním případě a Verb + Subs (snom) + Adj (snom) v případě druhém.

мастер-ломастер – má obě ruce levé;

мир праху кого, чьему – buď země lehká komu.

Neekvivalentním frazeologismem jsou pak ruské *мелочи жизни*, tedy „to jsou maličkosti, hlouposti, drobnosti, prkotiny, všední starosti“.

2.1.5 Konstrukce substantivum + předložková vazba dalšího substantiva

Početnější skupinou dvou substantiv je skupina, kde jsou tyto dva komponenty v ruštině doplněny o předložku nebo spojku. Objevují se tu opět jak ekvivalenty se shodnými konstrukcemi, tak i s konstrukcemi neshodnými.

Shodné konstrukce má pět z patnácti dvojic:

кот в мешке – zajíc v pytli;

шило в мешке – šídlo v pytli;

[материно] молоко на губах у кого – má [ještě] mléko na bradě;

мужик в юбке – chlap v sukních;

место под солнцем – místo pod sluncem.

Většina frazeologismů si odpovídá i co se týče lexikálního obsahu, záměna obraznosti se vyskytuje u dvojice *кот в мешке – zajíc v pytli*, kdy je v ruštině *кочур в pytli*, v češtině pak *zajíc*.

Menší odlišnosti lze pozorovat u dvojice *молоко на губах – mléko na bradě*, jelikož v ruštině je mléko *na rtech*, ale v češtině *na bradě*. Záměnu singuláru za plurál vidíme u dvojice *мужик в юбке – chlap v sukních* (Subs (snom) + Prep + Subs (**sloc**) - Subs (snom) + Prep + Subs (**ploc**)), kde je v ruštině navíc užitá deminutivní forma substantiva.

V dalších dvojicích konstrukce shodné nejsou:

мещанин во дворянстве – měšťan šlechticem;

туман как молоко – je taková mlha, že by se dala krájet;

мужичок с ноготок – malé pivo;

мальчик для битья (побоев, сечения) – [jako] fackovací panák;

мальчик на побегушках – děvče (děvečka) pro všechno.

U dvou ekvivalentů (*мужичок с ноготок* a *мальчик для битья*) vidíme v češtině typickou konstrukci Adj (snom) + Subs (snom); v ruštině se tedy jedná o neshodný přívlastek, v češtině o přívlastek shodný.

Frazeologismus *туман как молоко* v češtině odpovídá dvěma predikativním částem – *je taková mlha, že by se dala krájet*.

U poslední dvojice *мальчик на побегушках* – *děvče (děvečka) pro všechno* si lze všimnout doslova ruského „chlapce na pochůzkách“, v češtině potom opačného pohlaví – *děvče pro všechno*.

Tuto skupinu uzavírá neekvivalentní frazeologismus *места не столь отдаленные*, který znamená „vyhnanství, Sibiř“.

2.1.6 Konstrukce substantivum + adjektivum (pronomen) + substantivum

Tuto skupinu tvoří tři dvojice frazeologismů, z nichž má první naprosto stejnou strukturu; druhému ruskému frazému odpovídá česká konstrukce Verb + Pron + Subs + Adj; třetímu pak klasická česká konstrukce Adj + Subs, kde je vyjádřen podmět a shodný přívlastek v prepozici. V prvním příkladu stojí na druhém místě zájmeno, v dalších dvou příkladech se objevuje adjektivum.

мастер своего дела – *mistr svého řemesla*;

мастер кислых щей – *má obě ruce levé*;

мина замедленного действия – *[na]časovaná bomba*.

2.1.7 Ostatní konstrukce

V poslední podskupině substantivních frazeologismů se objevují takové jednotky, které jsou netypické a výskyt jejich konstrukcí není hojný. Objevují se tu konstrukce jako Num + Subs (*одно место*), Subs + Pron (*малость того*), Subs + Adv (*мозги (голова) набекрень*) nebo konstrukce Adj + Subs + Pron (*великие мира сего, сильные мира сего, слабые мира сего*), která patří k zastaralým. Frazeologismus *слабые мира сего* je navíc neekvivalentním.

Ve skupině substantivních frazeologismů je zajímavé časté užívání ruského slova *место*, zatímco v českých ekvivalentech takových frazeologismů se objevují i jiné lexémy. V ruštině se toto slovo objevuje v jednadvaceti případech, v češtině pak pouze ve dvanácti frazeologických jednotkách. V dalších příkladech jsou uvedena např. slova: *заstrченý kout*;

pěkná díra; plné korýtko; zadní partie; úplná nula atd.

2.2 Slovesné frazeologismy

Jedná se o nejrozsáhlejší skupinu této diplomové práce. Slovesné frazeologismy označují děj a ve větě plní funkci predikátu nebo objektu. Tyto obraty představují více než polovinu všech zkoumaných frazeologismů – celkem se tu objevuje 281 česko-ruských dvojic frazeologismů. Díky velkému počtu excerpt bude v této části také mnoho podskupin.

2.2.1 Konstrukce sloveso + substantivum

Konstrukce sloveso + substantivum v ruštině i češtině

Sloveso + substantivum představuje nejběžnější konstrukci slovesných frazeologismů. V této práci se objevuje i další skupina těchto frazeologismů – Sloveso + substantivum v předložkové vazbě. Obě skupiny jsou také rozděleny podle toho, zda ruským frazémům odpovídá v češtině shodná nebo odlišná konstrukce.

V tomto oddílu je k nalezení pestré spektrum frazeologických ekvivalentů. Objevují se tu naprosto shodné ekvivalentní dvojice:

получать/получить мат – dostávat/dostat mat;

соблюдать/соблюсти меру [в чем, чему] – zachovávat/zachovat míru;

покидать/покинуть мир – opouštět/opustit svět;

обходить/обойти молчанием что – přecházet/přejít mlčením co;

занимать/занять место кого, чье, какое – zaujímat/zaujmout (obsadit) místo koho, čí, jaké.

Také jsou tu k nalezení dvojice, ve kterých je zřejmá lexikální odlišnost komponentů, obsažených v českých a ruských frazeologismech. Odlišné komponenty jsou si však velmi blízké, nedochází tedy k výraznějšímu posunu významu nebo obraznosti:

поднимать/поднять меч [на кого] – zvedat/[po]zvednout (pozdvihovat/pozdvihnout) zbraň proti komu;

держатъ/выдержатъ (выдерживатъ) марку – neztrácet/neztratit glanc; mít [pořád] šmrnc;

давать/дать маху – dělat/udělat botu; střelit kozu; střelit kozla; šlápnout (střelit, trefit) vedle; hmatnout (sáhnout, sáhnout) vedle;
выдавать/выдать мешок кому – dávat/dát vyhazov komu;
метать [громы и] молнии [в кого] – metat hromy [a blesky].

V první dvojici se objevuje ruský komponent *меч* a český lexém *zbraň*, v tomto případě se tedy v českém ekvivalentu jedná o generalizaci, jelikož pozvedáváme *zbraň*, pod kterou může být míněno spousta nástrojů včetně *meče*.

V další dvojici *держатъ марку – neztrácet glanc* má ruský frazém v překladu do češtiny význam „udržovat si kvalitu“, čemuž český ekvivalent sémanticky odpovídá i přes viditelnou záměnu komponentů – „neztrácet“ se překládá jako „не терять“ (u slovesa ve frazeologismu vidíme antonymický překlad), „glanc“ nebo „šmrnc“ se do ruštiny překládá jako „элегантность, шик“.

Na poslední uvedené dvojici je zajímavá záměna obsažených efektů – v ruštině vidíme hlavní syntagma *metat blesky*, české přísloví nám říká *metat hromy*.

Dále se v podskupině Sloveso + substantivum objevují dvojice s odlišným počtem komponentů, což vyplívá z gramatické odlišnosti ruštiny a češtiny.

Jedná se o syntagmata v negaci, kdy se v ruštině píše zvlášť částice „не“ a zvlášť sloveso, v češtině je záporná konstrukce tvořena přidáním prefixu „ne“, který spolu se slovesem tvoří jedno jediné slovo:

не знать меры в чем – neznat míru v čem;
не находить/не найтти [себе] места [от чего] – nemít stání;
не стало мочи – došly síly komu.

V poslední dvojici *не стало мочи – došly síly komu* český frazeologismus neobsahuje negované sloveso s prefixem, nýbrž nám sémanticky postačuje verbum *dojít*, které vyjadřuje stejný smysl jako ruské *не стало*.

Kromě záporných konstrukcí se změna počtu komponentů vyskytuje také v konstrukcích se zvratným zájmenem „se“. V obou jazycích je tomu přesně naopak, než u záporné částice *не* – v češtině je větší počet komponentů, jelikož se zvratné *se, si* píše zvlášť. Ruská slovesa přímo obsahují postfix „ся, съ“, výskyt komponentů je tedy menší:

повреждаться/повредиться мозгами – rominout se smysly.

Existují ale i případy, kdy ruština nepotřebuje sloveso ve zvrtném tvaru, v češtině se ale objevuje. V ruštině je cílového efektu v některých případech dosaženo přidáním zvrtného zájmena „себе, на себя“:

надевать/надеть [на себя] маску (личину) [чего, какую] – nasazovat si/nasadit si masku čeho;

забивать/забить [себе] мозги чем – namáhat si mozek;

лелеять мечты – oddávat se snění

шевелить/пошевелить мозгами (мозгой) – namáhat si mozek;

проветривать/проветрить мозги [кому] – větrat si/provětrat si hlavu.

Konstrukce sloveso + substantivum pouze v ruštině

V této skupině se objevují ruské frazeologismy se stejnou konstrukcí jako ve skupině předešlé, nicméně české ekvivalenty mají již jinou strukturu.

Nejčastější je výskyt jiného počtu komponentů v českých ekvivalentech, kde se objevují např. upřesňující shodné přívlastky, ať už ve formě adjektiva nebo zájmena:

*знать меру [в чем, чему] – znát **svou** míru, znát **své** meze (možnosti);*

*указывать/указать [свое] место кому – vykazovat/vykázat komu **patřičné** místo;*

*ловить/поймать момент – vystihnout **vhodný** okamžik;*

*разводить/развести муру – mlátit **prázdnou** slámu;*

*выметать [железной] метлой что – vymetat **železným** koštětem co.*

Další přidané komponenty se objevují i v následujících českých ekvivalentech:

*считать минуты (часы, дни) – počítat **už** minuty (hodiny) – zdůrazňovací částice;*

*жевать мочалку [мочало] – mlít **jako** kolovrátek – spojka;*

*выдывать (писать, выписывать) [ногами] мыслете – plést **nohama** vánočku – substantivum.*

Častým případem jsou také české ekvivalenty, ve kterých se substantivum objevuje v předložkové vazbě:

*мешаться умом (рассудком) – přicházet/přijít **o** rozum, pomást se **na** rozumu;*

*просить милостыню – chodit **po** žebrotě;*
*вкручивать/вкрутить мозги кому – vtloukat **do** hlavu komu;*
*вправлять/вправить мозги кому – přivádět/přivést **k** rozumu koho;*
*подавать/подать [кому] мысль (идею) какую, о чём – přivádět/přivést **na** myšlenku koho.*

Stejně jako v předešlé skupině, i tady se objevují dvojice s odlišným počtem komponentů, který je zapříčiněný odlišností lexikálně-gramatických systémů obou jazyků. Jedná se o záporné konstrukce v ruštině a konstrukce se zvratným zájmenem v češtině:

***не** находить/**не** найти [себе] места [от чего] – být jako na trní;*
***не** допускать [и] мысли о чём – nepřipouštět si ani myšlenku o čem;*
*собирать/собрать (смаывать) [свои] манатки – balit **si**/sbalit **si** své saky raqu;*
*наводить/навести марафет [где] – dávat **se**/dát **se** (hodit **se**) do рису;*
*трясти/тряхнуть мошной [чьей] (кошельком, карманом [чьим]) – plácnout **se** přes kapsu.*

Tuto podskupinu uzavírá část ruských frazeologismů, které nemají český frazeologický ekvivalent:

иметь место – být, stávat se, vyskytovat se, odehrávat se;
предавать/передать мечу [кого, что] – zabít v boji, pokořit; dávat/dát komu ochutnat meče;
ставить/поставить магарыч – zvat/pozvat na skleničku člověka, který v něčem pomohl;
перебрасывать/перебросить (перекинуть) мост (мостик) откуда куда – najít rojítko mezi událostmi různých dob;
наводить/навести (строить/построить) мосты – navazovat přátelské kontakty.

2.2.2 Konstrukce sloveso + substantivum v předložkové vazbě

Konstrukce sloveso + substantivum v předložkové vazbě v ruštině i v češtině

Konstrukce frazeologismů v této skupině se od konstrukcí ve skupině předešlé liší tím, že je substantivum v předložkové vazbě. Existují dvojice, kde je spojka v ruštině i češtině stejná, ale i dvojice, kde se předložka liší. V případech, kdy je v obou jazycích jiná prepozice, bývá často i zaměněné lexikum frazeologismu.

Shodné konstrukce se objevují v těchto příkladech:

быть на месте кого – být na místě koho;

класть/положить (укладывать/уложить, убивать/убить) на месте кого – skolit koho na místě;

забегать/забежать [только] на минуту (на минутку, на минуточку) – přicházet/přijít [jen] na chvíli;

быть под мухой – být pod parou;

дать (надавать) кому по морде (в морду, по мордасам, в рыло, в ухо, по ушам, по сопатке) – dávat/dát komu po frňáku (do frňáku, přes čumák, do držky, přes hubu...).

Výše jsou uvedeny příklady ekvivalentních dvojic, které jsou naprosto shodné po lexikální stránce (např. *быть на месте кого – být на месте koho; быть в моде – být в модě...*).

Objevují se tu i takové dvojice, ve kterých je odlišné lexikum – *забегать/забежать [только] на минуту (на минутку, на минуточку) – přicházet/přijít [jen] на chvíli*. Ruské *забегать/забежать* znamená doslova „zaskočit, zaběhnout, odskočit si“, v češtině ale vidíme sloveso *пřicházet, přijít*. Navíc je v ruském frazému uvedeno *на минуту (на минутку, на минуточку)*, tedy doslova „na minutu (na minutku, na minutečku)“, v češtině stojí velmi blízké substantivum (*na chvíli*), nicméně lexikální odlišnost je zřejmá.

Následující dvojice frazeologismů vypovídá o člověku, který požil mnoho alkoholu. Lze si povšimnout jiných substantiv, v češtině se objevuje *пара*, v ruštině „moucha“. Z etymologie ruského přísloví vyplývá, že dříve se takto (*муха*) označovala osobitá sklenička právě pro pití tvrdého alkoholu.

Součástí této skupiny je i variačně velmi pestrý frazeologismus *дать (надавать) кому по морде (в морду, по мордасам, в рыло, в ухо, по ушам, по сопатке)* spolu s neméně

různorodým českým ekvivalentem *dávat/dát komu po frňáku (do frňáku, přes čumák, do držky, přes hubu...)*.

Odlišnou předložkovou vazbu lze vypožorovat ve větším počtu frazeologických ekvivalentů, některé z nich zní:

быть на чьем месте – být v čí kůži;

впадать/впасть в (во) младенчество – upadat/upadnout do senility;

сводить/свести в могилу кого – přivádět/přivést koho do hrobu;

давать/дать по мозгам кому – dávat/dát přes hubu komu;

наводить/навести кого на мысль о чем – přivádět/přivést koho na myšlenku jakou.

Na další dvojici je zajímavá obraznost obou dvojic. Ruské označení pro „hloupý, naivní čin“ zní v češtině doslovně „upadat/upadnout do raného dětství, do mladých let“. V češtině nabývá frazeologismus opačné linie – *upadat/upadnout do senility*.

Z hlediska odlišnosti gramatických systémů stojí za zmínku také konstrukce frazeologismů *наводить/навести кого на мысль о чем – přivádět/přivést koho na myšlenku jakou*. V ruštině je využita konstrukce doslova „myšlenka o čem“, pro češtinu je typičtější shodný přívlstek *jaká myšlenka*.

I v této podskupině slovesných frazeologismů byly nalezeny konstrukce se zvratnými slovesy/zájmeny. Zvratná vazba se v obou jazycích objevuje ve čtyřech příkladech, v dalších dvou je zvratnost použita pouze v češtině:

садиться/сесть на мель – ocitát se (ocitnout se) v koncích (na suchu, v tísní);

погружаться/погрузиться в мысли – pohroužit se do [vlastních] myšlenek;

теряться в мыслях – utápět se v dohadách;

разменивать/разменять на мелочи (мелочь) – rozdávat se/rozdat se v drobných;

брать/взять в мужья кого – brát si/vzít si koho za muže.

Konstrukce sloveso + substantivum v předložkové vazbě pouze v ruštině

V této skupině se v ruštině objevují stejné konstrukce jako ve skupině předešlé, čeština ale ve svých ekvivalentech užívá jiných konstrukcí:

прилипать/прилипнуть (прирастать/прирасти) к месту – neodlepít (nezvednout)

zadek;

пойти (уродиться, выдаться) в мать – být celá matka;

быть в миноре – být nešťastný jako šafářův dvoreček;

смотреть (глядеть) в могилу (в гроб) – být jednou ногой в hrobě;

попадать/попасть в мясорубку – dostat se mezi dva mlýnské kameny.

V první dvojici je v obou případech použit opačný děj – v ruštině se k místu „přilepíme“, v češtině pak z místa *neodlepíme zadek*.

Strukturně jednoduchému ruskému přísloví *быть в миноре* v češtině odpovídá poněkud rozsáhlejší frazém *být nešťastný jako šafářův dvoreček*, který se svou strukturou Verb + Adj + Kon + Adj + Subs řadí k frazeologismům, odpovídajícím větě.

Z ruského frazeologismu *смотреть (глядеть) в могилу (в гроб)* lze cítit spíše smyslový charakter (doslovně „dívat se do hrobu“), zatímco český ekvivalent *být jednou ногой в hrobě* nese charakter fyzický, jelikož už „jednou nohou stojíme v hrobě“.

V poslední uvedené dvojici existuje podobná obraznost, nicméně v češtině jde o poněkud větší nástroj. V ruštině se objekt, o kterém je přísloví proneseno, dostává do „mlýnku na maso“, v češtině pak mezi *dva mlýnské kameny*.

Rozdíly gramatických systémů jsou patrné i v této skupině, opět se jedná o záporná syntagmata a syntagmata se zvrtným zájmenem/postfixem:

быть (находиться) не на [своем] месте – nebýt na svém místě;

не сидится/не сиделось (не стоит/не стоялось) на [одном] месте кому – nemá stání;

быть не в масть кому – nehodit se do krámu komu;

выпивать/выпить (пропускать/пропустить) по маленькой – dávat si/dát si panáka (štamprle);

сдаваться/сдаться на милость кого, чью – vzdávat se/vzdát se na milost a nemilost кому.

V ruštině mohou mít slovní spojení buď částečný zápor (*быть (находиться) не на [своем] месте – nebýt na svém místě*) nebo zápor celkový (*не сидится/не сиделось (не стоит/не стоялось) на [одном] месте кому – nemá stání*). Při celkovém záporu je negován predikát, při částečném pouze jiný větný člen než predikát, v tomto případě

přísluvečné určení.

Ve frazeologismu *выпивать/выпить (пропускать/пропустить) по маленькой* je sice obsaženo adjektivum (formálně), nicméně jedná se o substantivizované adjektivum, které tedy ve slovním spojení vystupuje jako substantivum.

Poslední dvojice *сдаваться/сдаться на милость кого, чью* – *vzdávat se/vzdát se na milost a nemilost komu* se v obou jazycích liší tím, s kterým pádem se pojí – v ruštině s genitivem, v češtině s dativem.

Neekvivalentní ruské frazeologismy je možné najít i v této skupině, jeden z nich (*идти/пойти на мировую*) obsahuje opět substantivizované adjektivum:

брать/взять с места – *paráz, rovnou, bez odkládání (udělat co); dělat/udělat co na místě;*

ставит/поставит в минус кому что – *vyčítat, předhazovat komu co;*

идти/пойти на мировую – *přístupovat/přistoupit na mír;*

брать/взять в моду; заводить/завести моду – *navyknout si;*

играть в молчанку – *vyhýbat se rozhovoru.*

2.2.3 Konstrukce sloveso + adjektivum + substantivum

Konstrukce sloveso + adjektivum + substantivum v ruštině i v češtině

Následující skupiny již nejsou tak bohaté na frazeologický materiál, jako skupiny předešlé. Tato skupina obsahuje celkem 11 frazeologismů, z toho jeden není ekvivalentní.

Konstrukce Verb + Adj + Subs:

мерить разными мерками кого, что – *měřit dvojím metrem koho, co;*

знать чье слабое место – *znát či slabé místo;*

гнать/выгнать (выгонять) кого поганой (грязной) метлой – *hnát (vyhnat, vyprovodit) koho svinským krokem;*

быть высокого (хорошего) мнения о ком, о чем – *mít dobré mínění o kom, čem;*

быть низкого (невысокого, плохого) мнения о ком, о чем – *mít nevalné mínění o kom, čem.*

Dané frazeologické jednotky se od sebe v obou jazykových verzích liší jen nemnoho. Kromě lexikálních změn komponentů (*разными – двойím; поганой (грязной) метлой* –

svinským krokem) a záměny singuláru za plurál (*разными мерками – dvojím metrem*) si lze všimnout pouze změny v pádu u posledních dvou dvojic (genitiv v ruštině – nominativ v češtině).

Konstrukce Verb + Adj + Subs v předložkové vazbě:

сражаться (воевать) с ветряными мельницами – bojovat s větrnými mlýny;
возникать/возникнуть (вырастать/вырасти) на пустом месте –
vznikat/vzniknout (růst/vyrůst) na zelené louce;
принимать/принять что за чистую монету – brát/vzít co za bernou minci;
подходить/подойти с разными мерками к кому, к чему – mít (používat) dvojí loket
(metr) na koho.

V těchto příkladech lze najít odlišnosti např. v druhé dvojici frazeologismů, kde se v ruštině objevuje „pusté místo“, v češtině ale *zelená louka*. Nicméně pod slovním spojením *zelená louka* si většina lidí vybaví to, co je uvedeno v ruském ekvivalentu, tedy pusté, prázdné místo.

Dále je obsahem této skupiny zvrtná dvojice *касаться/коснуться больного места* – *dotýkat se/dotknout se bolavého místa* spolu s neekvivalentním frazeologismem *делать/сделать кислую мину* – udělat kyselý obličej.

Konstrukce sloveso + adjektivum + substantivum pouze v ruštině

Struktura českých ekvivalentů je v této skupině velmi různorodá.

Konstrukce Verb + Adj + Subs:

класть/положить последний мазок (последние мазки) на что – vychytat
[poslední] touchy (blechy);
оставить мокрое место от кого – zůstal (zbyl) jenom mastný flek z koho (po kom);
быть хуже маленького – být horší než dítě;
орать/заорать (кричать/закричать) благим матом – řvát/zařvat (ječet/zaječet,
vřeštět/zavřeštět) jako pavián;
показать кому кузькину мать – ukázat (povědět) komu, zač je v Pardubicích perník.

Ekvivalenty ruských frazeologismů mají jak jednoduchou dvouslovnou strukturu Verb + Subs (*vychytat touchy*), tak i konstrukci bohatější na počet komponentů, např. Verb + Adv

+ Adj + Subs (*zůstal jenom mastný flek*), dokonce se objevuje i přísloví, ekvivalentní větě (*ukázat, zač je v Pardubicích perník*), které se řadí k čistě českým frazeologismům, jelikož obsahuje českou reálii.

Obsahem této skupiny je i frazeologismus *быть хуже маленького*, ve kterém je obsaženo substantivizované adjektivum. Odlišnost od českého ekvivalentu je i v pádu, kde se ruština pojí s akuzativem, v češtině je použit nominativ s předložkou.

V neposlední řadě si lze všimnout přirovnávacího frazeologismu *заřvat jako павиан*; na takové ruské frazeologismy s přirovnáním bude nahlíženo později.

Konstrukce Verb + Adj + Subs v předložkové vazbě:

быть (сидеть) в чем по самую макушку – být (vězet) v čem [až] po uši;

ставить что на первое место – klást (stavět) co do popředí;

рассуждать о высоких материях – lézat nad oblaky;

размениваться/разменяться на мелкую монету – promrhávat/promrhat své síly v maličkostech.

Stejnou ruskou konstrukci v předložkové vazbě je možné najít u čtyř frazeologických dvojic. První dvojice je strukturně téměř identická s rozdílem, že v ruštině stojí navíc adjektivum ve funkci shodného přívlastku. Další rozdíl je obsažen v lexikální úrovni, kdy je v ruštině použito slovo *макушка*, tedy „vrchol, vršek, temeno“, čeština užívá slova *uši*, které se na vertikální úrovni lidského těla nachází ve stejných místech.

Druhá dvojice je rozdílná užitím jiné předložky – v ruštině vidíme předložku „na“, v češtině pak „do“. Čeština také principem ekonomie jazykových prostředků složila slova *první* a *místo* do jednoho lexému – *popředí*, čímž se změnila samotná struktura frazeologismu, a proto je řazen právě do této podskupiny.

Neekvivalentním frazeologismem je v této skupině *расшить узкие места*, což v češtině znamená „odstranit nedostatky“.

2.2.4 Konstrukce sloveso + pronomen + substantivum

V této skupině se mezi slovesem a podstatným jménem nachází navíc zájmeno. Nejčastěji se jedná o přívlastňovací zájmeno *свои/svůj*.

Konstrukce sloveso + pronomen + substantivum v ruštině i v češtině:

знать (помнить) свое место – znát své místo;

сжигать/сжечь (жечь) за собой [все] мосты – pálit/spálit za sebou [všechny] mosty;

*уходить/уйти **в иной** (лучший) мир – jít/odejít **na onen** svět;*

рыть/вырыть [самому] себе могилу – kopat/vykopat si hrob;

ловить/поймать себя на мысли какой – přistihnout se při myšlence.

Některé ekvivalenty jsou naprosto shodné (první a druhá dvojice), v dalších je rozdíl v předložce a nepatrně jiný odstín v zájmenu (třetí dvojice – *иной* se do češtiny překládá jako „jiný, druhý“, české *onen* pak v ruštině zní „тог“). Poslední dva příklady se liší tím, že je v češtině místo přivlastňovacího zájmena použito zvrtné. V poslední dvojici se navíc objevuje předložková vazba (ruské předložce *на* v češtině odpovídá neekvivalentní předložka *při*).

Konstrukce sloveso + pronomen + substantivum pouze v ruštině:

расставлять/расставить [все (всех)] по своим местам – uvést na správnou míru со;

*пускаться/пуститься (несть/понестись) во весь мах – uhánět s **вѣтром** o závod;*

*оставаться/остаться **при своём мнении** – stát (trvat) **на своём**;*

портить/испортить всю музыку [кому] – zhatit či plány;

ставить/поставить себя на место кого, чье – vžívat se/vžít se (vcítovat se, vcítit se) do či situace.

Český frazeologismus z druhé uvedené dvojice v sobě obsahuje název přírodního živlu, ruský frazeologismus zní doslova „pustit se na plné otáčky“, nese tedy spíše mechanický charakter.

V další dvojici lze opět vyzorovat ekonomičnost češtiny, kdy v ruštině stojí syntagma „**při svém mínění**“, češtině stačí pouze zájmeno *na svém*.

2.2.5 Konstrukce sloveso + substantivum + substantivum

Daná konstrukce se bez dalších komponentů vyskytuje pouze ve dvou ruských frazeologismech. Proto byly do této podskupiny zařazeny čtyři různé strukturní typy frazeologismů: konstrukce Verb + Subs + Subs (1), frazeologismy, ve kterých se mezi dvěma

substantivy objevuje konjunkce (2), frazeologismy, ve kterých stojí substantivum (ať už první (3) nebo druhé (4)) v předložkové vazbě:

переполняется/переполнилась мера терпения у кого, чего – dochází/došla míra trpělivosti komu (1);

кипеть молоком и мёдом – oplývat mlékem a strdím (2);

делать/сделать из мухи слона – dělat/udělat z komára velblouda (3);

подливать/подлить масла (лить масло) в огонь – přilévat/přilít olej[e] (lít olej) do ohně (4);

покупать/купить kota в мешке – kupovat/koupit zajíce v pytli (4).

První dvojice se od sebe liší tím, se kterým pádem se přísloví pojí – ruské s genitivem, české s dativem, mírná změna odstínu je vidět i u slovesa – v ruštině stojí *переполняется* („přepřlňuje se“), v češtině pak *dochází* (*кончается*).

Zajímavá z hlediska obraznosti, a tedy i užitých komponentů, je třetí a pátá dvojice. Ve třetí děláme *из мухи слона* (doslova „z mouchy slona“), v češtině pak *komára velblouda*, v páté si můžeme koupit *кота в мешке* (doslova „kocoura v pytli“), v češtině leží v pytli *zajíc*.

V češtině je zajímavý výskyt názvu právě tohoto zvíře – ve srovnání s ostatními jazyky jeho výskyt není častý. V angličtině je v pytli prase (*a pig in a poke*), v dalších jazycích se již objevuje kočka: němčina – *die Katze im Sack*; polština – *kot w worku*; slovenština – *mačka vo vreči*; ukrajinština – *кот в мішку*.

2.2.6 Konstrukce substantivum + sloveso

Tato konstrukce není ani pro české, ani pro ruské frazeologismy typická, často se tedy nevyskytuje. Jedná se o inverzní konstrukci k nejrozšířenější skupině frazeologismů – Verb + Subs. Obsahem dané skupiny je sedm frazeologismů čistě o konstrukci Subs + Verb (1), dále jeden frazeologismus, ve kterém je užito podmiňovacího způsobu (2), pět ekvivalentních dvojic v záporné konstrukci (3), jeden neekvivalentní frazeologismus (4) a čtyři frazeologismy, kde stojí substantivum v předložkové vazbě (5):

мухи дохнут (мрут) [от скуки] где – tady chcipl pes (1);

мёртвого бы разбудил кто – vzbudil by mrtvého kdo (2);

мышей не ловит кто – kam ho ráno postavíš, tam ho večer najdeš (3);

могила исправит кого – do smrti se už nezmění *kdo* (4);

на мякине не проведёшь кого – *toho rohlíkem neopiješ* (5).

V první dvojici se opět objevují názvy zvířat (resp. hmyzu). V ruštině je doslova „mouchy hynou“, v češtině se jako zástupce zvířecí říše objevuje *pes*. Druhá ekvivalentní dvojice je po lexikální stránce naprosto shodná, obě varianty se liší ve slovosledu – ruský frazém má konstrukci Adj + Verb + Verb, český pak Verb + Verb + Adj. Třetí ruský frazeologismus je ekvivalentní celé větě o konstrukci Adv + Pron + Subs + Verb + Adv + Pron + Subs + Verb.

2.2.7 Konstrukce sloveso + numerale + substantivum

Výskyt číslovky není ve frazeologismech nijak častý, i proto bylo nalezeno pouze několik takových příkladů. Ve všech se objevuje číslovka *один* (v jednom příkladu pak i *единый*). V prvním příkladu je konstrukce čistá, v dalších se číslovka objevuje v předložkové vazbě:

мерить одной меркой кого, что – házet *všechny* (*všechno*) do jednoho pytle (*hrnce*);

быть на один манер – být na jedno brdo;

подходить/подойти с одной меркой к чему – měřit stejným metrem (*loktem*) *со*;

делать что на один манер (лад) – dělat *со* na jedno kopyto;

пролетает/пролетит что как один миг (одно мгновение) – utíká *то* jako voda.

Nejčastěji ruské číslovce odpovídá česká číslovka *jeden*, ve dvou příkladech lze nalézt adjektivum *stejný*, v jednom (posledním) případě je v českém ekvivalentu číslovka zcela vynechána.

2.2.8 Konstrukce adjektivum + substantivum + sloveso

Do této skupiny bylo zařazeno pět dvojic frazeologismů, z toho čtyři jsou v negaci. Jedná se o konstrukce se shodným přívlastkem, subjektem a predikátem:

[только] мокрое место останется/осталось от кого – nezůstane (*nezůstal*) *[ani]* *mastný flek* *по* *ком*;

родная мать не узнает кого – vlastní matka (*máma*) nepozná *кого*;

живого места нет (не осталось) на ком – nezůstalo na *ком* *здравého* *містеčka*;

[и] мокрого места не останется/не осталось от кого – nezůstane/*nezůstal* *[ani]*

mastný flek z koho (po kom);

живого места не оставить на ком – nezůstalo na kom zdravého místečka.

Ve dvojici *мокрое место останется от кого* – *nezůstane mastný flek po kom* (a také ve čtvrté uvedené dvojici) je v ruštině vyjádřeno pouze „mokrý místo“, český ekvivalent je tedy z hlediska výdrže subjektu, o kterém frazeologismy vypovídají, silnější – „mokrý místo“ může poměrně rychle uschnout, zatímco *mastný flek* jen tak rychle nezmizí.

Ve třetí a páté dvojici je mírný rozdíl v adjektivech – ruština nám říká, že nezůstalo „živé místo“, v češtině je pak obsaženo adjektivum *zdravý*.

2.2.9 Frazeologismy s přirovnáním

V této skupině budou uvedeny všechny konstrukce, které v ruštině obsahují částici *как*, jsou tedy brány jako různá přirovnání.

Konstrukce sloveso + как + předložková vazba substantiva:

идти/пойти как по маслу – jde to jako po másle;

побелеть (побледнеть) как мел – zbělet (zblednout) jako křída;

спать как младенец – spát jako nemluvně;

ругать/обругать (распекать/распечь) кого как мальчишку – seřvat (spražit) koho jako malého kluka;

промокнуть как мышь – ztuhnout jako slepice.

V mnoha případech si odpovídá velká část komponentů, jako je tomu v prvních třech uvedených dvojicích. Ve třetí dvojici ruština ekonomicky užívá substantiva *мальчишка*, v češtině je užito adjektiva ve shodném přívlastku a substantiva *malý kluk*. V poslední dvojici je opět rozdíl v užitém druhu zvířete – ruské přísloví vypovídá o „myši“, české o *slepici*.

Součástí této skupiny jsou i tři frazeologismy, ve kterých na první pohled stojí adjektivum, ale jedná se o substantivizované adjektivum, které tedy plní funkci substantiva:

быть как маленький – být jako malý Jarda;

делать/сделать что как миленький – brát/vzít co jako rozkaz;

бегать как молодой (молоденький) – běhat jako křepelka (křepelíčka).

Další konstrukce mají již malý počet zástupců, proto je vždy uvedena konstrukce s jedním příkladem:

как + substantivum + sloveso:

как (будто, словно) Мамай прошел (воевал) – je (vypadá) to tu jako po bitvě.

Sloveso + как + adjektivum + substantivum:

врать как сивый мерин – lhát, jako když tiskne.

Sloveso + как + substantivum + adjektivum:

ждать (ожидать, жаждать) кого, что, чего как манны небесной – čekat na koho, co jako na [boží] smilování.

Sloveso + как + substantivum (v předl. vazbě) + substantivum:

разойтись (разминуться) как в море корабли – rozejít se navždy.

Sloveso + adjektivum + как + substantivum:

быть мокрым (потным) как мышь – být mokrý (zrocený) jako myš.

Sloveso + adverbium + как + substantivum:

сидеть тихо как мышка (как мышь) – být тихо jako мышь (myška);

как + substantivum + substantivum

летят как мухи на мёд – letí jako vosy na med.

2.2.10 Ostatní konstrukce

Další nalezené konstrukce jsou zařazeny v této podskupině, jelikož se u každé z nich vyskytují maximálně tři dvojice frazeologismů, ve většině konstrukcí pak pouze jedna dvojice. Jedná se o málo užívané konstrukce, které jsou ve frazeologickém materiálu ruštiny spíše raritními.

Kvůli malému počtu příkladů je u každého strukturního typu uvedena pouze jedna dvojice frazeologismů. Jedná se o konstrukce: **substantivum + substantivum v předložkové vazbě + sloveso** (*мозга за мозгу заходит/зашла у кого – leze to na mozek komu*); **substantivum + sloveso + substantivum v předložkové vazbě** (*молнией сверкнуть (блеснуть) в голове (в мозгу) у кого – mihnout se (kmitnout, proběhnout) hlavou komu jako blesk*); **adverbium + sloveso** (*мертвецки пить (напиваться/напиться) – být namol*); **sloveso + adverbium** (*метить [слишком] высоко – mířit [moc] vysoko*); **sloveso + pronomen + substantivum + substantivum v předložkové vazbě** (*находить/найти свое место в жизни – nalézat/nalézt své místo v životě*); **sloveso + pronomen + částice + substantivum** (*платить/оплатить тот же монетой – oplácat/oplatit stejnou mincí*);

sloveso + adverbium + adjektivum (*быть мертвецки пьяным (пьян) – být zpitý do němoty*); **substantivum + adjektivum + sloveso** (*манной небесной питаться – žít ze vzduchu*); **sloveso + substantivum + adjektivum** (*ждать манны небесной – čekat, až [komu] budou pečení holubi létat do huby*); **sloveso + substantivum v předl. vazbě + pronomen** (*быть не от мира сего – být z jiného světa*); **pronomen + substantivum + sloveso** (*какая муха укусила кого – jaká moucha přelétla přes nos komu*); **modální sloveso + sloveso v infinitivu** (*не могу видеть (слышать) кого, что – nemohu ani vidět (cítit, slyšet) koho, co*); **sloveso + predikativ** (*убиться можно какой – to nemá chybu*); **částice + substantivum** (*ни мур–мур кто – dělá mrtvého brouka*); **spojka + substantivum + sloveso** (*будто (словно, точно) [какая–то] муха укусила кого – moucha přeletěla přes nos komu*); **sloveso + substantivum + adjektivum + substantivum** (*закладывать/заложить мину замедленного действия где, подо что – klást/položit (nastražit) [na] časovanou bombu kam, komu*); **sloveso + substantivum + substantivum v předl. vazbě + substantivum** (*бросить (положить) меч на чашу весов (на весы) – použít práva silnějšího*); **sloveso + substantivum v předložkové vazbě + adverbium + adjektivum** (*послать/отправиться в места не столь отдаленные – poslat do vyhnanství, na Sibiř*); **sloveso + adjektivum + substantivum + prepozice + adjektivum + substantivum** (*делать/сделать хорошую мину при плохой игре – nedávat na sobě znát nepříjemnosti*); **částice + adjektivum + substantivum + sloveso** (*только птичьего молока не хватает (нет) кому, где – jen hodinky s vodotryskem chybějí komu, kde*).

2.3 Adverbiální frazeologismy

Jedná se o třetí nejpočetnější skupinu této práce. Patří sem frazeologismy, které označují charakteristiku děje, míru charakteristiky osoby nebo předmětu a ve větě vystupují v syntaktické funkci příslovečného určení. Součástí této skupiny je pět větších podskupin, které obsahují hojnější počet frazeologismů a několik menších podskupin o méně reflektovaných konstrukcích.

2.3.1 Konstrukce prepozice + substantivum

Nejpočetnější podskupinou jsou konstrukce se substantivem v předložkové vazbě.

Objevují se tu jak úplné ekvivalentní dvojice (*под маской чего – pod maskou čeho; на минутку – na minutku* atd.), tak i dvojice, kde si komponenty neodpovídají (*в мыле кто – s vyplazeným jazykem (přijít, přiběhnout); за морем – za devatero horami a devatero řekami* atd.). Tato podskupina je také dělena na kladné a záporné konstrukce:

на месте – na místě;
в [один (единый)] миг – něž bys řekl švec;
с мизинец; на мизинец – ani za mák;
в [один] момент – v cuku letu;
до [самой] могилы – [až] do smrti [smřoucí].

V negaci:

не к месту – nebýt na místě;
ни на миг – ani na okamžik;
ни на минуту – ani na minutku;
не за морем (за морями) – co by kamenem dohodil.

Jak kladné, tak i záporné konstrukce se dají lehce spárovat, jde tak o kontrastní dvojice frazeologických ekvivalentů (*за морем – не за морем; на минуту – ни на минуту; на месте – не к месту* atd.).

Součástí této podskupiny jsou i neekvivalentní ruské frazeologismy:

без малого – bezmála, téměř, skoro, takřka, málem;
по мере чего – podle čeho;
в меру [каков, как]; в меру [чего] – přiměřeně, dostatečně, náležitě, akorát;
(братъ) с места [в карьер] – naráz, rovnou, bez odkládání (udělat co);
на миру – mezi lidmi.

2.3.2 Konstrukce substantivum + substantivum

Hlavními komponenty této skupiny jsou dvě substantiva. V čisté konstrukci Subs + Subs se ale nevyskytují, vždy je alespoň jedno z nich v předložkové vazbě. Nejčastěji je tak u prvního substantiva:

по мере надобности – podle potřeby;
в мгновение (мгновенье) ока — ani nemrkneš;

минута в минуту – na minutu přesně;

с минуты на минуту – každou chvíli;

между молотом и наковальней – (být) mezi dvěma ohni.

V prvních dvou případech je první substantivum v předložkové vazbě; ve třetím příkladu stojí v předložkové vazbě druhé substantivum; čtvrtý ruský frazeologismus používá předložkovou vazbu u obou substantiv; poslední frazém obsahuje prepozici, substantivum, konjunktci a substantivum.

Všechny dvojice se po syntaktické stránce liší – v ruštině je vždy větší počet komponentů (kromě třetího příkladu). Lexikálně se kromě posledního příkladu jedná o velmi podobné frazeologismy. V poslední dvojici v ruštině vystupuje „kladivo a kovadlina“, v češtině je užito přírodního živlu – *ohně*.

V této podskupině se objevují i tři neekvivalentní frazeologismy:

по мере возможности – podle možností;

с миру по нитке – každý přispěje svou troškou;

к месту и не к месту – každou chvíli; při každé příležitosti.

2.3.3 Konstrukce adjektivum + substantivum

Konstrukce klasická pro řídící substantivum s prepozičním shodným přívlastkem. Existují frazeologismy o čisté konstrukci Adj + Subs i frazeologismy, ve kterých stojí adjektivum v předložkové vazbě (v ruštině je nejčastěji použita předložka *в*, v češtině pak prepozice *na*):

разливанное море [чего] – teče proudem;

в полной мере – v plné míře;

до последней мелочи – do posledního puntíku;

без задних мыслей – bez postranních úmyslů;

на пустом (голом) месте (начинать, создавать что) – na zelené louce (stavět).

V uvedených případech si komponentně frazeologismy většinou odpovídají nebo se jedná o velmi blízké komponenty. V uvedených frazémech je v ruštině i češtině vždy užita stejná prepozice. Syntakticky si tedy (až na první dvojici, kde je v češtině použita konstrukce Verb + Subs) odpovídají.

Různých předložek si můžeme povšimnout u třech ruských frazeologismů a jejich

shodného českého ekvivalentu:

- в [самый] последний миг; в [самое] последнее мгновение – na poslední chvíli;*
- в [самую] последнюю минуту – na poslední chvíli;*
- в [самый] последний момент – na poslední chvíli.*

Záporná konstrukce byla nalezena jedna (*ни в коей (какой) мере – ani v nejmenším*), neekvivalentní jsou v této skupině dva frazémy (*по крайней (меньшей) мере – přinejmenším; до белых мух – do začátku zimy*). Zajímavá je obraznost posledního uvedeného frazeologismy, který označuje začátek zimy – v ruštině doslova stojí „do bílých much“, pod kterými si lze představit padající sněhové vločky.

2.3.4 Konstrukce pronomen + substantivum

Tato skupina slouží jako důkaz o častém výskytu zájmen ve sféře adverbálních frazeologismů. Ruština nejčastěji užívá pronomina *все* v různých formách, v češtině je nejfrekventovanějším zájmenem ekvivalentní *vše*. Součástí dané skupiny jsou čisté konstrukce Pron + Subs, konstrukce doplněné o částici *же*, konstrukce, kde stojí pronomen v předložkové vazbě, v jednom případě je předložková vazba užitá i u substantiva:

- каждую минуту – každou chvíli;*
- [одной и] той же масти кто – (jsou) ze stejného těsta;*
- во весь мах – ze všech sil;*
- (делать что) изо всей мочи (во всю мочь) – (dělat co) ze všech sil;*
- все на [своем] месте [у кого] – vše je jak se patří.*

Neekvivalentními jsou v této skupině tyto frazeologismy:

- каким макарон? – jak[pak], kterak;*
- таким макарон – tak, tímto způsobem;*
- самая (сухая) малость – kapku, krapet;*
- всем миром – všichni spolu.*

2.3.5 Konstrukce numerale + substantivum

Poslední obsáhlejší podskupina adverbálních frazeologismů ve své konstrukci obsahuje číslovku a substantivum. Komponenty opět mohou vystupovat i v předložkové

vazbě. Pouze jeden ruský frazeologismus obsahuje jinou číslovku než *один* nebo její řadovou formu *первой*, a sice *без пяти минут кто*, který je navíc spolu s frazeologismem *одну минуту* (*минутку*, *минуточку*) neekvivalentním. Ekvivalentními frazeologismy jsou:

первой марки что – první jakosti co;

одним махом – jedním rázem;

в одно мгновение – než bys řekl švec;

в первую минуту – v první chvíli.

2.3.6 Frazeologismy s konstrukcí přirovnání

Existují i adverbiální frazeologismy, které mají konstrukci přirovnání. V těchto frazeologismech se objevuje komponent *как*. Konstrukce se liší:

Adjektivum + как + substantivum + sloveso

слышно как муха пролетит – slyšel bys špendlík spadnout;

как + substantivum

[суета] как в муравейнике где – je to tam jako v mraveništi;

как + substantivum + adjektivum + substantivum

как (будто, словно, точно) по мановению волшебной палочки (волшебного жезла) – jako [by] mávnutím kouzelného (čarovného) proutku;

как + adjektivum + substantivum

как на пустое место – být jako slepý (hluchý, němý);

как + numerale + substantivum

как одна минута – (uplynout) jako voda.

V těchto frazeologismech se nejčastěji objevuje zvířecí motiv, který je obsažen ve všech ruských frazeologismech, kromě posledních tří. V češtině zvířecí motiv odpovídá téměř ve všech ekvivalentech, jedinou výjimku tvoří ekvivalent frazeologismu *слышно как муха пролетит*, který v češtině zní *slyšel bys špendlík spadnout*.

2.3.7 Ostatní konstrukce

Následující konstrukce se nevyskytují často, každá z nich disponuje jedním nebo maximálně dvěma frazeologickými jednotkami. Všechny příklady jsou uvedeny v příloze, v této podskupině je u každé konstrukce uvedena pouze jedna frazeologická dvojice. Jedná se

o konstrukce: **substantivum + substantivum + substantivum** (*методом проб и ошибок – metodou pokusu a omylu*); **adverbium + přechodník** (*мягко говоря – mírně řečeno*); **adverbium + adverbium** (*мало-помалу – pomaloučku-polehoučku*); **sloveso + adverbium + sloveso** (*стоит только моргнуть – stačí jen mrknout*); **sloveso + sloveso** (*не мычит, не телится кто – neříct ani á, ani bé*); **přechodník + adverbium** (*не мудрствуя лукаво – hezky česky (říct apod.)*); **částice + substantivum** (*ни минуты (секунды) – ani minutu*).

2.4 Adjektivní frazeologismy

Do této skupiny patří frazeologismy, které označují charakteristiku nebo stav osoby nebo předmětu, vystupují v syntaktické funkci jmenné části predikátu nebo jako neshodný přívlastek. Adjektivní frazeologismy se obecně podle celkového počtu frazeologismů neřadí k nejobsáhlejší skupinám, jinak tomu není ani v této práci, kde jim podle četnosti patří až čtvrté místo. Méně frazeologismů bylo nalezeno pouze ve skupině citoslovečných, zájmenných, spojkových a větných frazeologismů.

Syntaktické konstrukce jsou velmi různorodé. Nejvíce zástupců má konstrukce Adj + Konj (как) + Subs, jedná se o devět příkladů; pro další konstrukce byl nalezen již menší počet zástupců.

Ve skupině adjektivních frazeologismů lze nalézt také okřídlený výraz (крылатые выражения), tedy frazeologismus, který dostal svou podobu a byl zachycen díky výroku nějaké historické nebo literární postavy. Jedná se o frazeologismus:

стар как Мафусаил – starý jako Metuzalém.

2.4.1 Konstrukce adjektivum + как + substantivum

Tuto konstrukci lze zařadit k frazeologismům s přirovnáním, jelikož obsahuje částici *как*. V ruštině jsou adjektiva užitá jak v klasickém, tak i krátkém tvaru. V češtině mají adjektiva klasickou formu:

невинен как младенец – nevinný jako andílek;

неуклюжий как медведь кто – neohrabaný jako medvěd kdo;

белый (бледный) как мел – bílý (bledý) jako křída;

слабый как муха – slabý jako moucha;

безобидный как муха – neublížil by ani mouše.

V češtině má osm z devíti ekvivalentů naprosto stejnou konstrukci. Jeden frazeologismus (*neublížil by ani mouše*) má konstrukci jinou (sloveso v podmiňovacím způsobu, částice, substantivum).

Neshodnost komponentů po lexikální stránce si lze všimnout u první dvojice (*младенец – andílek*); v ruštině je doslova „nevinný jako mladík, mládenec“, v češtině stojí místo „mladého člověka“ *andílek*.

2.4.2 Konstrukce adjektivum + как + adjektivum + substantivum

I další konstrukce obsahuje komponent *как*, díky čemuž frazeologismus opět slouží jako přirovnání. První adjektivum ve všech případech vystupuje jako jmenná část predikátu, v ruštině se dále objevuje shodný přívlástek spolu se substantivem, ke kterému se vztahuje. V češtině je konstrukce ochuzena o druhé adjektivum, tedy o shodný přívlástek v prepozici, v konstrukci tak stojí pouze substantivum:

глуп как сивый мерин – hloupy jako osel;

ленив как сивый мерин – líný jako veš;

надоедливый (назойливый) как осенняя муха – dotěrný jako moucha.

V ruštině se dvakrát objevuje syntagma *сивый мерин*, které se dá do češtiny přeložit jako „valach“. V češtině tomuto slovnímu spojení odpovídají jiná zvířata – v prvním případě se jedná o poněkud menšího *osla*, ve druhém o zcela malou *veš*. Adjektiva si v obou jazycích odpovídají. Poslední frazeologická dvojice této skupiny je obrazností stejná; jediným rozdílem je fakt, že v ruštině je použita „podzimní moucha“, v češtině pak pouze *moucha*.

Velmi podobnou konstrukci má i jedna další dvojice:

вода [тёплая] как парное молоко – voda je jako louh.

Rozdílem je v použití substantiva místo adjektiva na začátku ruského frazeologismu, zbytek zůstává jako v předešlých konstrukcích. Rozdíly mezi oběma ekvivalenty spočívají v gramatické odlišnosti systémů obou jazyků, kdy je v češtině vyjádřeno existenční sloveso *být* v přítomném čase, což se v ruštině nepoužívá. Z lexikálního hlediska je v ruštině použito spojení „teplé, horké mléko“, v češtině se objevuje *louh*, tedy také velmi teplý předmět.

Posledním adjektivním frazeologismem s funkcí přirovnání je pak frazeologismus o konstrukci částice, substantivum, verbum:

как (будто, словно, ровно, точно) муху проглотил кто – je otrávený jako šváb.

2.4.3 Konstrukce adjektivum + substantivum

Konstrukční typ Adj + Subs má pouze jednoho zástupce:

на рыбьем меху что – kabát bez podšívky.

Jedná se o neekvivalentní ruský frazeologismus, který je v češtině třeba opsat nebo vysvětlit.

2.4.4 Konstrukce substantivum + sloveso

Součástí dané skupiny jsou tři frazeologismy:

мозги варят у кого – pálí to komu;

мозги не работают у кого – má v hlavě slámu kdo;

мордой (рылом) не вышел [кто] – nemá na to ksicht.

U první dvojice je v obou jazycích pro označovaný subjekt použit jiný pád – v ruštině se jedná o genitiv, v češtině o dativ. V další dvojici je v ruštině použita negace, jedná se o úplný zápor (doslova „mozky nepracují“); v češtině je tohoto významu dosaženo zcela jinak. Odlišný je i pád, vztahující se k subjektu – v ruštině akuzativ, v češtině nominativ.

2.4.5 Konstrukce substantivum + další slovní druh

Substantivum se ve frazeologismech na prvním místě objevuje v dalších šesti příkladech (může se jednat i o substantivum v předložkové vazbě). V jednom případě se jedná o adjektivum (1), dvakrát je zastoupeno substantivum se slovesem (2), dále se tu objevuje

substantivum v negaci (3) a v posledním případě substantivum a adjektivum (4):

молью побитый (траченный) – je na vyhození co (1);

морда кирпича просит у кого – ošklivý jako nos (2);

без мыла в душу лезть/влезть – je dotěrný jako veš (2);

у матросов нет вопросов – je to nad slunce jasnější (3);

[как (будто, словно, точно)] из-за угла [пыльным] мешком ударенный (прибитый, пуганный, трахнутый) – je [jako] pytleм praštěný (4).

Vě všech příkladech kromě druhého se v češtině objevuje sloveso *být* v přítomném čase, čímž se její gramatický systém liší od ruštiny. Zajímavé je srovnání první dvojice, kde se jedná o poničenou věc – ruský frazeologismus v češtině doslova zní „poničený moly“, čemuž sémanticky odpovídá český frazém *je na vyhození*.

2.4.6 Konstrukce adjektivum + další slovní druh

Další ruské adjektivní frazeologismy, v nichž přídavné jméno vystupuje na prvním místě, byly nalezeny tři. Strukturou tyto frazeologismy odpovídají konstrukcím Adj + Konj + Adj (1) nebo Adj + Adj + Adj (2):

мал да удал кто; маленький да удаленький кто – malý, ale šikovný (1);

молодой да ранний – mladý, ale drzý (1);

(дети) мал мала меньше - (děti) jedno menší než druhé (2);

V první a druhé dvojici se objevuje ruská spojka *да*, která se využívá ve smyslu „a, i“. V prvním ruském frazeologismu si lze také povšimnout jeho dvou variant – s klasickými i krátkými tvary přídavných jmen. Slovo *мал* je pak zastaralým krátkým tvarem adjektiva *малый*.

2.4.7 Konstrukce adverbium + další slovní druh

Adverbium se ve strukturách adjektivních frazeologismů vyskytuje ve třech příkladech. Konstrukčně se jedná o frazeologismy Adv + как + Subs (1), Adv + Subs (2) a Adv + Adv (3):

темно как в могиле (в погребѣ) – tma jako v hrobě (1);

еле можахом (можаху) – být natol (2);

молодо–зелено – mladý (neostřílený) zajíc (3).

První příklad slouží opět jako přirovnání, používá se pro označení tmavých míst. Strukturně i komponentně si oba ekvivalenty odpovídají. Komponent druhého frazeologismu (*можяхом*) se svým původem řadí k církevní slovanštině, v současné ruštině se již samostatně neužívá a existuje tak pouze jako část frazeologismu.

2.4.8 Ostatní konstrukce

Další konstrukce mají již pouze jeden příklad (kromě prvních dvou konstrukcí, které mají příklady dva, nicméně jeden ruský frazeologismus je vždy neekvivalentní), proto je uvádím na konci skupiny adjektivních frazeologismů: **numerale + substantivum + sloveso** (*одним (тем же) миром мазаны кто – jsou z jednoho pytle*); **částice + substantivum** (*не мёд [кто, что] – není to žádný med*); **sloveso + substantivum + substantivum** (*выглядеть на миллион долларов – být [hezký] jako obrázek*); **pronomen + substantivum + adjektivum** (*каким миром мазан кто – z jakého je těsta kdo*); **pronomem + substantivum** (*всех (любых, разных) мастей кто, что – kdo, co nejružnějšího ražení*); **prepozice + substantivum** (*вроде мебели кто [где] – je jen do počtu kdo*).

2.5 Citoslovečné frazeologismy

Z celkového počtu více než pětiset frazeologických dvojic bylo nalezeno pouze několik málo frazeologismů, které spadají do skupiny citoslovečných, z toho jeden frazém (*на мыло!* – opisem vysvětleno jako „rozhodčí je vůl“) je neekvivalentní.

Co se týče struktury frazeologismů ze skupiny citoslovečných, lze např. uvést tyto:

Verb + Prep + Subs(sacc) (*скажи (скажите) на милость!*), které v češtině odpovídá konstrukci Pron + Verb + Pron + Subs(pnom) (*To jsou mi věci!*);

Verb + Subst(sacc) (*сделай (сделайте) милость*) a její český ekvivalent Verb + Part + Adj (*buďte tak laskav*);

Verb + Prep + Subs(sins) (*иди (идите) с миром!*), ekvivalentní český frazém má konstrukci Verb + Adv (*račte dál*);

Subs(sgen) + Verb (*милости прошу (просим)*), v češtině odpovídá konstrukce Verb + Adv (*račte dál*);

Part + Verb + Pron + Prep + Pron + Subs(sgen) (*не сойти мне с этого места!*), česká konstrukce je Part + Pron + Prep + Subs(sloc) + Verb (*At' se na místě propadnu!*).

Ze syntaktického hlediska jsou stejné pouze dvojice frazeologismů *иду (идите) с миром!* – *jdi (jděte) s páněmbohem!* Ostatní syntaktické struktury se liší. Z hlediska obsažených lexému si frazeologismy také nejsou podobné, výjimku tvoří pouze dvojice *как [это] можно?! – jak je to možné?*

2.6 Spojkové frazeologismy

Jedná se o druhou nejmenší skupinu dané diplomové práce, která čítá pouze dvě dvojice frazeologických jednotek, z nichž jedna dvojice není ekvivalentní:

между нами [девушками] [говоря] – mezi námi [děvčaty] [řčeno];

по милости кого, чего – díky komu.

První dvojice je naprosto shodná v ruštině i češtině, a to jak z hlediska hlavních komponentů, tak i z hlediska doplňujících; jak z hlediska syntaxe, tak i z lexikálního hlediska.

2.7 Zájmenné frazeologismy

Skupina zájmenných frazeologismů je tou nejmenší, obsahuje pouze jednu dvojici frazeologismů, které nesou význam „všichni“. Tyto dva ekvivalentní frazeologismy si z hlediska konstrukce odpovídají:

малый и старый – starý i mladý.

2.8 Větné frazeologismy

Na závěr této práce byla vydělena ještě jedna malá skupina frazeologismů – jedná se o takové frazeologismy, které odpovídají větě, nepotřebují tedy žádného doplnění, fungují sami o sobě bez dalších komponentů:

Москва не сразу (не вдруг) строилась – ani pánbůh svět naráz nestvořil;

Москва слезам не верит – s pláčem na mě nechod’;
мир тесен – svět je malý;
на бедного Макара все шишки валятся – na chudého všude prší;
не мытьём, так катаньем – když to nepůjde po dobrém, půjde to po zlém.

Ve třech ruských frazeologismech se objevují vlastní názvy (propria) – dvakrát „Moskva“, jednou „Makar“. Tato vlastní jména jsou národně a kulturně specifická. V případě „Moskvy“ se jedná o toponymum, tedy o pojmenování neživého nebo uměle vytvořeného objektu nebo jevu, jméno „Makar“ se řadí k antroponymům, tedy rodným jménům, příjmením, přezdívkám. České ekvivalenty si vybírají jiné lexikum, syntaktické konstrukce také nejsou zcela shodné.

Ze syntaktického pohledu k sobě mají nejbližší ekvivalenty *на бедного Макара все шишки валятся – na chudého všude prší* (Prep + Adj + Subs(sacc) + Pron + Subs(pnom) + Verb – Prep + Adj + Adv + Verb). Zajímavou je i první dvojice frazémů, ve které je v ruštině použita trpná konstrukce, v češtině je rod činný.

Ekonomičnost ruštiny pak ukazuje poslední dvojice, kdy je čtyřmi slovy vyjádřeno to, na co čeština potřebuje devět lexémů.

ZÁVĚR

Daná diplomová práce se zabývala popisem syntaktických konstrukcí ruských frazeologických jednotek a jejich českých ekvivalentů. Díky přehlednému rejstříku v *Rusko-českém frazeologickém slovníku* (Stěpanova, 2007) bylo nalezeno 524 takových ruských frazeologismů a 524 českých ekvivalentních dvojic (ať už frazeologických (474) nebo vysvětlujících (50)). Celkem bylo tedy nahlíženo na 998 frazeologických jednotek, které byly analyzovány a konfrontovány.

Teoretická část podává obecné informace o frazeologii a syntaxi jakožto o lingvistických disciplínách, které jsou důležité pro tuto práci. Popsána je také historie frazeologie, vlastnosti frazeologické jednotky (a otázka variant komponentů frazeologismu), jsou uvedeny i některé klasifikace frazeologismů; v druhém oddílu teoretické části je dána stručná charakteristika systémů obou jazyků, jsou popisována syntagmata, věta, větné členy nebo slovosled.

V praktické části byl celkový soubor frazeologismů roztržěn do osmi skupin, které, až na jednu výjimku (frazeologismy ekvivalentní větě), odpovídají slovnědruhovému klasifikaci frazeologismů. Jedná se o skupiny substantivních, slovesných, adverbálních, adjektivních, citoslovečných, zájmenných a spojkových frazeologismů. V každé větší skupině se objevují podskupiny, jejichž obsahem jsou frazeologismy o stejné syntaktické konstrukci. Podskupiny jsou řazeny podle počtu příkladů, které obsahují. Jelikož jsou předmětem této práce i konstrukce užívané pouze zřídka, některé podskupiny obsahují více konstrukčních (velmi podobných) typů; jako příklad lze uvést podskupinu 2.2.5 Konstrukce sloveso + substantivum + substantivum, součástí které jsou frazeologismy o konstrukci Verb + Subs + Subs, Verb + Subs + Konj + Subs, Verb + Prep + Subs + Subs a Verb + Subs + Prep + Subs. Naopak v podskupinách s často reflektovanými konstrukčními typy jsou navíc vyděleny i např. záporné a zvrtné konstrukce. V posledních třech skupinách (citoslovečné, spojkové, zájmenné a větné) se kvůli nízkému počtu příkladů vyskytuje absence podrobnějšího dělení.

Klasifikace a analýza frazeologického materiálu vedla k závěrům, popsaným v několika následujících odstavcích.

Nejobsáhlejší skupinou této práce jsou slovesné frazeologismy, ke kterým lze zařadit celkem 281 ruských frazeologismů (z čehož 101 frazeologismů disponuje stejným

konstrukčním typem v ruštině i češtině, 163 dvojic se ve své struktuře liší a 17 ruských frazeologismů nemá v češtině frazeologický ekvivalent). Slovesné frazeologismy tvoří 54 % celkového počtu frazeologismů, což poukazuje i na fakt, že slovesné frazeologismy jsou nejrozšířenější skupinou vůbec, nejen v rámci dané diplomové práce. Mezi slovesnými frazeologismy se objevuje 54 různých syntaktických struktur (včetně záporných a zvrtných konstrukcí nebo konstrukcí, kde sloveso stojí v podmiňovacích způsobu). Nejreflektovanější konstrukcí se stala konstrukce Verb + Subs, ke které se řadí (včetně zvrtných a záporných konstrukcí) 76 ruských frazeologismů, tedy 27 % slovesných. Stejnou syntaktickou strukturu má 45 českých ekvivalentů, 31 ekvivalentů se svou strukturou liší (z toho 9 ekvivalentů není frazeologického charakteru). Mezi slovesnými frazeologismy se objevuje také 22 konstrukcí, které mají většinou pouze jednoho zástupce, maximálně pak dva.

Druhá a třetí nejrozsáhlejší skupina této práce se v počtu jednotek neliší zásadním rozdílem, jedná se o substantivní (102 frazeologických jednotek, 54 konstrukčně shodných skupin, 33 neshodných z hlediska konstrukce a 15 ruských neekvivalentních frazeologismů) a adverbialní frazeologismy (84 frazémů, z nichž je z hlediska struktury v porovnání s českými ekvivalenty 31 shodných, 37 neshodných, 16 ruských frazémů nemá český frazeologický ekvivalent). Procentuálně tvoří substantivní frazeologismy 20 % všech ruských frazeologismů této práce, adverbialní jsou pak na 16 %. Mezi substantivními frazeologismy zaujímá první místo konstrukce Adj + Subs, která má 69% úspěšnost shody ruských a českých ekvivalentů (41 shodných, 7 neshodných a 11 neekvivalentních frazeologismů). Ve skupině adverbialních se jedná o konstrukci Prep + Subs, tímto způsobem je postrojeno 24 ruských frazeologismů, z počtu českých ekvivalentů má 6 shodnou konstrukci, 12 odlišnou a 6 ekvivalentů není frazeologismy.

Poslední rozsáhlejší skupinou dané práce se dají nazvat adjektivní frazeologismy, které se s celkem 42 jednotkami řadí na čtvrté místo; jedná se o 8 % z celkového počtu zkoumaných frazémů. V rámci adjektivních frazeologismů bylo nalezeno 10 shodných syntaktických struktur v ruštině i češtině, 31 neshodných, 1 ruský frazém nemá český frazeologický ekvivalent. Z výsledných čísel vyplývá, že adjektivních frazeologismů je v této práci méně než substantivních ruských frazémů, shodujících se strukturou s českými ekvivalenty.

Poslední čtyři skupiny tvoří dohromady necelá 3 % z celkového počtu zkoumaných jednotek. Citoslovečných frazeologismů bylo nalezeno 7 (asi 1.3 % z celkového počtu), z nichž má 1 rusko-česká dvojice shodnou konstrukci, 5 dvojic se ve své struktuře liší a 1 ruský frazém není ekvivalentní. Spojkové frazeologismy byly nalezeny pouze 2 (asi 0.4 % zkoumaných frazeologismů), z toho jedna dvojice má shodnou syntaktickou strukturu, jedna dvojice se ve své struktuře liší. Zájmenný frazeologismus byl nalezen pouze 1 (asi 0.2 % zkoumaných frazeologismů). Frazeologismů, odpovídajících větě, se v dané práci objevuje 5 (asi 1 %), všech 5 má odlišné konstrukční typy než české frazémy.

Co se týče daného rozdělení, je možné poukázat na fakt, že substantivní frazeologismy jsou jedinou skupinou, ve které se objevuje více shodných konstrukčních typů než neshodných (54 shodných dvojic, 53 % substantivních frazeologismů); jsou také jedinou skupinou, ve které shodné konstrukční typy přesahují polovinu zkoumaných frazeologismů dané skupiny. Naopak nejhůře z hlediska shody/neshody konstrukčních typů rusko-českých ekvivalentů jsou na tom dvě „malé“ skupiny – větné (5 jednotek, 100 %) a citoslovečné frazeologismy (5 jednotek, 71 %), mezi které se na celkové druhé místo dostávají i adjektivní frazeologismy (31 neshodných dvojic, 74 % adjektivních frazeologismů). Největší počet neshodných syntaktických struktur mají slovesné frazeologismy – 163 neshodných dvojic, což je ale v konečném důsledku „pouze“ 58 % slovesných frazeologismů.

Nejméně ruských frazémů bez českého frazeologického ekvivalentu obsahuje kromě skupin spojkových, zájmenných a větných frazeologismů (ve všech 0 jednotek) skupina adjektivních frazeologismů (1 jednotka, 2 % adjektivních frazeologismů) a skupina slovesných frazeologismů (17 jednotek, 6 % slovesných frazeologismů).

V případě nahlížení na všechny frazeologismy dané práce bez dělení do různých skupin bylo dosaženo ne zcela překvapujícího výsledku – rozdílné systémy obou jazyků zapříčinily větší počet neshodných než shodných konstrukčních typů rusko-českých ekvivalentů. Z celkového počtu 524 dvojic stejnými strukturami disponuje 199 z nich (38 %), odlišné konstrukce se objevují v 275 případech (53 %), ruských neekvivalentních frazeologismů tato práce obsahuje 50 (9 %).

Cílem této práce bylo nashromáždění, klasifikace a komparace strukturních typů vybraných ruských frazeologismů a jejich českých ekvivalentů. Věřím, že tato diplomová

práce přispěje k dalšímu zkoumání frazeologických jednotek i z hlediska syntaxe, a bude tak užitečným materiálem při budoucím výzkumu nejen českých a ruských frazeologických jednotek.

РЕЗЮМЕ

Темой настоящей дипломной работы является сопоставительный анализ синтаксических структур избранной группы русских фразеологических единиц (стержевой компонент которых начинается с буквы «М») и их чешских эквивалентов. Предметом исследования данной дипломной работы является собрание фразеологического материала, его классификация на основе лексико-грамматической характеристики фразеологизмов, сопоставительный анализ данных синтаксических структур русских фразем и их чешских эквивалентов. У фразеологизмов, не имеющих эквивалентов в чешском языке, дается описание значения фразеологизма. Все эквиваленты подвергаются процессу сравнения, благодаря которому можно показать их тождественные и различные черты. Тема дипломной работы была выбрана на основе соединения двух на наш взгляд очень интересных лингвистических дисциплин – фразеологии и синтаксиса, так как сравнение структур фразеологизмов двух близких языков нам показалось интересным.

Основными источниками для написания теоретической части о фразеологии стали прежде всего публикации *Основы фразеологии русского языка* (Молотков 1977), *Фразеология современного русского языка* (Шанский 1963); для главы о синтаксисе послужила прежде всего публикация *Синтаксис русского языка в сопоставлении с чешским* (Žaža, Flídrová 2013). Из других публикаций были использованы прежде всего следующие: *Русская фразеология* (Кохтев, Розенталь 1986), *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* (Čermák 2007), *Ruská frazeologie pro Čechy* (Mokienko, Stěpanova 2008), *Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty* (Stěpanova 2004), *Jazyk a jazykověda* (Čermák 1997) или *Skladba spisovné češtiny* (Grepl, Bauer 1980). Разумеется, для написания работы были использованы не только вышеприведенные источники.

Во время работы над практической частью был использован прежде всего *Rusko-český frazeologický slovník* (Stěpanova 2007). Из других можно привести *Slovník synonym a frazeologismů* (Bečka 1979), *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 4, Ko-M* (Dvořáček et. al. 1929), *Rusko-český a česko-ruský slovník* (Šroufková, Pleský, Vencovská 1988) или *Русская фразеология. Историко-этимологический словарь* (Бирих, Мокиенко, Степанова 2005). В публикации *Rusko-*

český frazeologický slovník было обнаружено 524 русских фразеологизмов, подходящих к теме данной работы, и их чешские эквиваленты – или фразеологические (474 чешских фразеологизмов) или описательные (50 чешских нефразеологических эквивалентов).

Дипломная работа состоит из двух больших частей – теоретической части, в рамках которой описывается фразеология и синтаксис как научные дисциплины, и практической, которая посвящена аппликации знаний теоретической части на фразеологические единицы. В теоретической части находятся два раздела – фразеология и синтаксис. Разделами практической части являются: субстантивные, глагольные, адъективные, адвербиальные, междометные, союзные, местоименные фразеологизмы и фразеологизмы, эквивалентные своей структурой предложению. Перед теоретической и практической частями находится введение, определяющее цель работы и служащее для посвящения читателя в данную проблему.

Фразеологическая часть дает определение терминов *фразеология* как лингвистическая дисциплина (описывается основная задача фразеологии, история фразеологии, включая известных ученых в России и Чехии), *фразеологизм* (вместе с его формой и функционированием), далее речь идет о вариантности компонентов фразеологизма (показывается, что у фразеологизма не всегда может быть только одна форма) или о классификации фразеологизмов (прежде всего о классификации на основе лексико-грамматической характеристики фразеологизма или о классификации по степени эквивалентности; в группе, посвященной классификациям также указаны самые распространенные конструкции фразеологизмов).

Другая глава теоретической части уделяет внимание синтаксису. В начале можно обнаружить основную информацию о синтаксисе как части грамматики. Далее дается краткая характеристика синтаксической системы русского языка в сопоставлении с чешским. Следующие главы посвящены основной синтаксической единице (синтагме) и классификации словосочетаний (сочинение, а подробнее – соединительная, противительная, градационная и разделительная связи; подчинение, а подробнее – согласование, управление и примыкание), затем следует информация о предложении (основное определение, история дискуссий об его определении и его классификации), о членах предложения (субъект, предикат, объект, обстоятельство,

определение и приложение) и о порядке слов (различные черты между русским и чешским языками, объективный и субъективный порядок слов).

Практическая часть организована согласно классификации на основе лексико-грамматической характеристики фразеологизмов (к которой мы добавили несколько других групп – местоименные, союзные и фразеологизмы, эквивалентные своей структурой предложению); в ней выполняется анализ русских и чешских фразеологизмов, прежде всего их структур. Она содержит разделы, частью которых всегда являются фразеологизмы одного типа, внутри разделов находится более подробная классификация, основанная на типах конструкций данных фразеологизмов. В некоторых типах синтаксических структур были обнаружены также отрицательные или возвратные конструкции, которые в рамках каждой большой группы обозначены.

Есть и конструкции не очень распространенные – у таких конструкций есть лишь несколько примеров – данные подгруппы уже подробнее не делятся. Сначала можно наблюдать большие подгруппы, напр.: **прилагательное + существительное** как в русском, так и в чешском – **прилагательное + существительное** только в русском; **существительное + существительное – существительное + существительное** в предложно-падежной форме... За такими группами следуют небольшие, в которых уже одна основная конструкция, к которой принадлежат и немного отличающиеся конструкции, напр. подгруппа **глагол + существительное + существительное** (к данной группе относятся также: **глагол + существительное + союз + существительное; глагол + существительное** в предложно-падежной форме + **существительное; глагол + существительное + существительное** в предложно-падежной форме). Частью первых четырех групп является также подгруппа *Другие конструкции*, в которой приведены фразеологизмы, синтаксические структуры которых употребляются очень редко. Внутри последних четырех групп (междометные, союзные, местоименные и фразеологизмы, эквивалентные своей структурой предложению) уже не проводится более подробное деление, так как эти группы не многочисленны.

Много русских фразеологизмов имеет в чешском языке более одного эквивалента (напр. *больное место – citlivé místo; bolavá stránka; stará bolest; Achillova*

pata). Целью данной дипломной работы, однако, является сопоставительный анализ конструкций русских и чешских фразеологизмов, поэтому из всех чешских эквивалентов в большинстве примеров избран тот фразеологизм, который является более похожим с точки зрения его синтаксической конструкции (напр. *больное место – citlivé místo*). Только в некоторых, немногих примерах в данную работу включено более одного эквивалента (напр. *двойная мерка – dvojí metr, dvojí loket*).

За практической частью следует заключение, в котором подведены итоги, суммирован процесс сопоставительного анализа, которое показывает степень выполнения целей, поставленных во введении. После заключения приведен список использованной литературы, список сокращений и приложение, состоящее из нескольких диаграмм и всех фразеологических примеров в том же порядке, как в практической части (субстантивные – прилагательное + существительное, причастие + существительное, существительное + прилагательное...; глагольные – глагол + существительное, глагол + существительное в предложно-падежной форме, глагол + прилагательное + существительное...; адverbиальные – предлог + существительное, существительное + существительное...; адъективные – прилагательное + *как* + существительное...; междометные, союзные, местоименные и фразеологизмы, эквивалентные предложению). Последняя часть – аннотация, очень кратко описывающая всю дипломную работу.

В практической части на первом месте находится группа субстантивных фразеологизмов, содержащая 102 русских фразеологизмов и 87 чешских фразеологических эквивалентов, так как 15 русских фразеологизмов не имеет чешского фразеологического эквивалента и таким образом она занимает второе место по количеству примеров (19% всех фразеологизмов данной дипломной работы). Субстантивные фразеологизмы обозначают лица или предметы и выступают в синтаксической функции подлежащего, дополнения или именной части предиката. Из 87 чешских эквивалентов 54 имеют тождественные синтаксические структуры. Субстантивные фразеологизмы – единственная группа, в которой можно обнаружить больше сходных конструкций (53%), чем не сходных (32%); данная группа также является единственной, в которой сходные конструкции русских и чешских

фразеологизмов составляют более половины всех примеров. Самой употребительной конструкцией является конструкция прилагательное + существительное (59 русских фразеологизмов; из числа чешских эквивалентов 41 имеет одинаковую структуру, у 7 чешских фразеологизмов другая структура, 11 эквивалентов – не фразеологизмы). Всего группа субстантивных фразеологизмов содержит 15 разных конструкций (из того у 9 конструкций как максимум три примера).

Вторая часть посвящена самой распространенной группе фразеологизмов вообще – глагольным фразеологизмам. Глагольные фразеологизмы обозначают действия; в предложении они выполняют функцию предиката или дополнения. Было обнаружено 281 фразеологизм, которые относятся к данной группе, что составляет более половины всех фразеологизмов данной работы – 54%. Среди чешских эквивалентов находится 101 единица, имеющая те же структурные типы (36% глагольных фразеологизмов), 163 эквивалента имеют другую структуру (58%), 16 эквивалентов является нефразеологическими (6%). В группе глагольных фразеологизмов также самое большое количество структур, которые фразеологизмы образуют – 54 разных синтаксических конструкций (в том числе отрицательные, возвратные, с компонентом в предложно-падежной форме и без нее или с глаголом в сослагательном наклонении). Крупнейшей подгруппой является конструкция глагол + существительное; такими структурами располагает 76 русских фразеологизмов, включая отрицательные и возвратные конструкции, одинаковую структуру имеет 45 чешских эквивалентов, 31 чешский эквивалент имеет другую конструкцию, из того 9 русских фразеологизмов является в чешском языке безэквивалентными. Интересно также то, что среди глагольных фразеологизмов настоящей дипломной работы можно найти 22 конструкций, у которых (в большинстве примеров) лишь один или максимум два фразеологических примера.

Третья группа называется адвербиальной, она содержит 84 русских фразеологизмов, включая 31 тождественную по синтаксической структуре русско-чешскую пару, 37 пар по структуре не тождественных, 16 русских фразеологизмов в чешском языке не имеет эквивалента. Адвербиальные фразеологизмы – фразеологизмы, обозначающее характеристику действия, меру характеристики лица

или предмета, в предложении они выступают в синтаксической функции обстоятельства. Данная группа составляет 17% всех исследованных фразеологизмов. Самая распространенная конструкция – предлог + существительное (24 русских фразеологизма – 25% чешских эквивалентов сходных, 50% несходных, 25% не фразеологического характера). Всего группа адвербиальных фразеологизмов насчитывает 27 конструкций, из них 15 конструкций имеет в своем распоряжении один или как максимум два примера.

В четвертой группе находятся адъективные фразеологизмы, речь идет о последней «многочисленной» группе настоящей работы. В ее составе находится 42 русских фразеологизма, из них 1 является безэквивалентным, только 10 чешских фразеологизмов имеет тождественные конструкции, 31 фразема – несходная. Интересно то, что самая распространенная конструкция глагольных фразеологизмов (или количество сходных субстантивных эквивалентов) насчитывает больше примеров, чем вся группа адъективных фразеологизмов. Частью данной группы является 26 различных синтаксических структур. Один или как максимум два фразеологических примера насчитывает 24 из них. Интересно то, что адъективные фразеологизмы показаны во многих различных конструкциях. Самая распространенная конструкция данной группы – прилагательное + как + существительное, она насчитывает 9 фразеологических пар. Вторая самая крупная по количеству примеров конструкция имеет в своем распоряжении 3 пары. У всех остальных подгрупп только два или один пример.

За вышеуказанными разделами следуют четыре небольшие группы. Первая из них – междометные фразеологизмы (обозначающие эмоции, чувства, так же, как и междометия), у которых 7 примеров (1 сходная пара, 5 несходных фразеологизмов, 1 фразема без эквивалента); фразеологизмы образуют 6 разных конструкций, два фразеологизма имеют одинаковую структуру. Следующая группа – союзные фразеологизмы (обозначающие определенную связь между другими словами), которых в данной дипломной работе лишь 2 примера (1 сходная пара, 1 несходная), у обоих отличная синтаксическая конструкция. Местоименный фразеологизм (по семантике обозначающий разные местоимения) находится в настоящей работе лишь один

(у чешского эквивалента русского фразеологизма такая же конструкция). Последней группой данной работы является группа фразеологизмов, эквивалентных своей структурой предложению, она насчитывает 5 примеров, каждый из которых имеет иную конструкцию (у всех чешских фразем также иная структура, чем у русских). Интересно также то, что по количеству у половины всех групп данной работы (последние четыре группы) лишь без малого 3% всех проанализированных фразеологизмов.

Что касается внегруппового деления фразеологизмов, исследованных в данной работе, можно сказать, что одинаковых по синтаксической структуре пар было обнаружено 199 (38% всех фразеологизмов); эквивалентов, имеющих другую структуру в русском и чешском языке 275 (53% всех фразем) и 50 русских фразеологизмов (9%) в чешском языке является безэквивалентными.

Целью данной работы была эксцерпция, классификация, исследование и описание синтаксических структур русских фразеологизмов и их чешских эквивалентов. Мы хотим надеяться на то, что настоящая работа внесет вклад в лучшее изучение русских фразеологизмов (также с точки зрения синтаксиса) и станет полезной для будущих сопоставительных исследований.

BIBLIOGRAFIE

POUŽITÁ LITERATURA:

1. ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007. 718 s. ISBN 978-80-246-1371-0.
2. ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Praha: Karolinum, 2011. 380 s. ISBN 978-80-246-1946-0.
3. FILIPEC, J., ČERMÁK F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985. 281 s.
4. FLAJŠHANS, V. *Česká přísloví: sbírka přísloví a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2013. ISBN 978-80-244-3329-5.
5. GREPL, M., BAUER, J. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 367 s.
6. MOKIENKO, V., STĚPANOVA, L. *Ruská frazeologie pro Čechy/Русская фразеология для Чехов*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. 259 s. ISBN 978-80-244-1916-9.
7. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 297 s. ISBN 80-244-0795-7.
8. ŠMILAUER, V. *Novočeská skladba*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 574 s.
9. ZAORÁLEK, J. *Lidová rčení*. Praha: Aurora, 1996. 741 s. ISBN 808597410X.
10. ŽAŽA, S., FLÍDROVÁ, H. *Синтаксис русского языка в сопоставлении с Чешским*. Brno: Tribun EU, 2013. 157 s. ISBN 978-80-263-0355-8.
11. БАБКИН, А. М. *Русская фразеология: ее развитие и источники*. Ленинград: Наука, 1970. 261 s.
12. БРУСЕНСКАЯ, Л. А. *Экспресс-репетитор по русскому языку: словообразование, морфология, синтаксис*. Ростов на Дону: Феникс, 2004. ISBN 5222049027.
13. КОХТЕВ, Н. Н., РОЗЕНТАЛЬ, Д. Э. *Русская фразеология*. Москва: Русский язык, 1986. 302 s.

- 14. МОЛОТКОВ, А. И.** *Основы фразеологии русского языка.* Ленинград: Наука, 1977. 280 с.
- 15. ШАНСКИЙ, Н. М.** *Фразеология современного русского языка.* Москва: Высшая школа, 1963. 155 с.

POUŽITÉ SLOVNÍKY:

1. **BEČKA, J., V.** *Slovník synonym a frazeologismů*. Praha: Novinář, 1979. 431 s.
2. **DVOŘÁČEK, J. et. al.** *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 4, Ko-M*. Praha, Nákladem Československého Kompas, 1929. 1109 s.
3. **STĚPANOVA, L.** *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007. 878 s. ISBN 978-80-244-1750-9.
4. **ŠROUFOVÁ M., PLESKÝ R., VENCOVSKÁ M.** *Rusko-český a česko-ruský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 1300 s.
5. **БИРИХ, А. К., МОКИЕНКО, В. М., СТЕПАНОВА, Л. И.** *Русская фразеология. Историко-этимологический словарь*. Москва: АСТ, Астель, 2005. 928 s. ISBN 5-17-029253-8/5-271-11199-7/5-9660-1445-0.

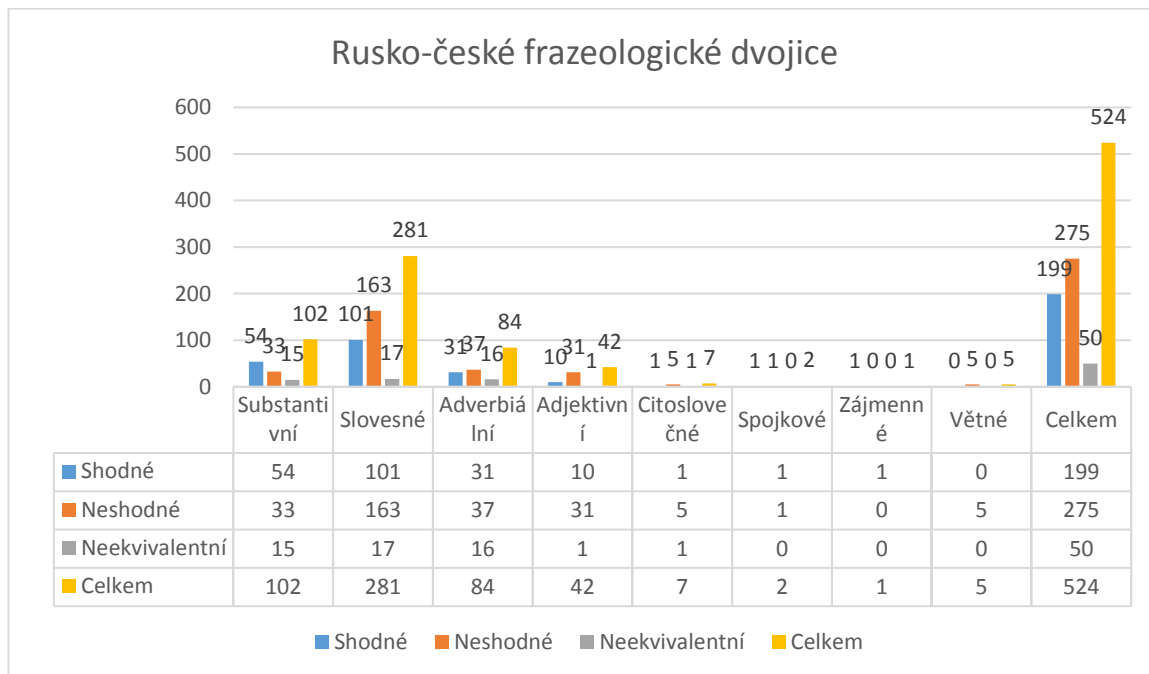
SEZNAM ZKRATEK

Subs	substantivum, podstatné jméno
Adj	adjektivum, přídavné jméno
Pron	pronomen, zájmeno
Num	numerale, číslovka
Verb	verbum, sloveso
Adv	adverbium, příslovce
Prep	prepozice, předložka
Konj	konjunkce, spojka
Part	partikule, částice
snom	nominativ singuláru
sgen	genitiv singuláru
sdat	dativ singuláru
sacc	akuzativ singuláru
svoc	vokativ singuláru
sloc	lokál singuláru
sins	instrumentál singuláru
pnom	nominativ plurálu
pgen	genitiv plurálu
pdat	dativ plurálu
pacc	akuzativ plurálu
pvoc	vokativ plurálu

ploc	lokál plurálu
pins	instrumentál plurálu

PŘÍLOHA

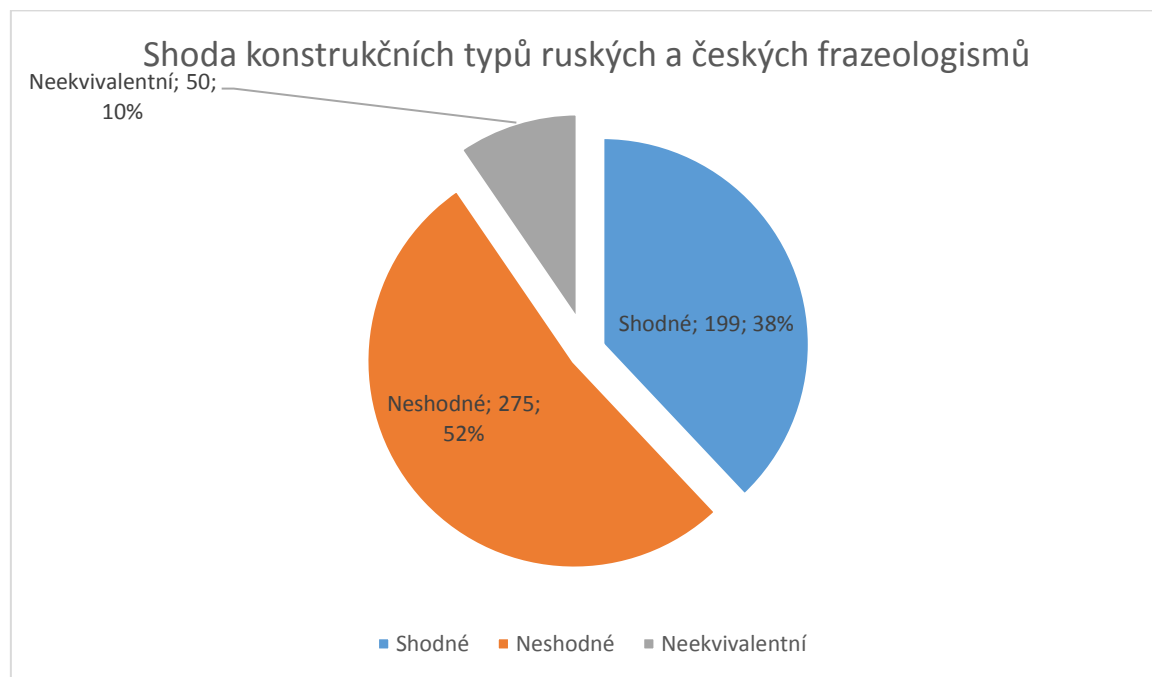
Příloha 1: Statistika – celkový přehled počtu zkoumaných frazeologismů

Příloha 2: Statistika – celkový procentuální přehled zkoumaných frazeologismů

Příloha 3: Statistika shody/neshody konstrukčních typů

Příloha 4: Seznam frazeologismů

Substantivní frazeologismy

Adjektivum + substantivum v ruštině i v češtině

крайние меры – krajní opatření

двойная мерка – dvojitý metr, dvojitý loket

больное место [кого, чего] – citlivé místo

гиблое место – zapadlý (zastrčený) kout, pěkná díra

глухое место – zapadlý (zastrčený) kout, pěkná díra

доходное (хлебное) место – plné korýtko

доходное (хлебное) место – teplé místečko (hnízdečko)

заднее место – zadní partie

мягкое место – sedací partie

наболевшее место – bolavé (citlivé) místo

общее место – hluché místo

[словно] пустое место кто [для кого] – velká (úplná, učiněná) nula kdo

слабое место кого, чье, у кого – slabé místo čí

темное место *чего* – temné (nejasné) místo *čeho*
теплое (тепленькое) место (местечко) – teplé místo (místečko, hnízdo, hnízdečko)
узкое место [*в чем*] – slabé místo, slabá stránka
уязвимое место *кого, чье, у кого* – zranitelné místo *čí*; slabé místo *čí*
презренный металл – mrzký kov
новая метла [чисто метет] – nové koště [dobře mete]
обоюдоострый меч – dvojsečný meč
[как] умная Маша *кто* – [jako] malý Jarda *kdo*
заветная (несбыточная, голубая) мечта – zbožné přání
розовые (радужные, сладкие) мечты (грезы) – růžové naděje
денежный (золотой) мешок – peněžní žok
хитрый Митрий – pěkný ptáček
последний могиканин – poslední mohykán
вторая молодость – druhá míza
критический (переломный) момент – kritický bod
куриные (цыплячьи) мозги [*у кого*] – ptačí mozeček
золотая молодёжь – [naše] zlatá mládež
Танталовы муки — Tantalova muka
Дамоклов меч – Damoklův meč
мёртвое (гробовое) молчание – hrobové ticho
трескучий (жгучий, злой, крутой) мороз – třesknutý (sibiřský) mráz
крещенские морозы – tříkrálové mrazy
живые (ходячие) мощи – živá (živoucí) mrtvola
другая (иная, не та) музыка – jiná písnička
кошачья музыка – kočičí muzika
чёрные мысли – černé myšlenky
задняя мысль – postranní úmysl
навязчивая мысль (навязчивые мысли) – utkvělá, neodbytná myšlenka
белое мясо – bílé maso
не велика мудрость – to není žádné umění

Neekvivalentní:

лобное место – vyvýšené místo

насиженное место – zabydlené, známé, útulné místo; teplé místočko

причинное место – pohlavní orgány

подводные мины – skryté nebezpečí, úskalí

добрый молодец – zdatný a pěkný mladý muž, hrdina

блатная музыка – kriminální (zločinecký) argot

белые мухи – sněhové vločky

Adjektivum + substantivum pouze v ruštině

денежный (золотой) мешок – žok peněz

божьей милостью [кто] – má talent od pána Boha

чугунные мозги *кто* – hlava dubová

ходячая монета – to ví každé malé dítě

тугая (большая, толстая) мошна [*у кого*] – má plnou kapsu (peněz)

кромешный мрак – tma tmoucí

пушечное мясо – potrava pro děla

Neekvivalentní:

злачное место – místo bujného veselí, hýření; hospoda; pelech (doupě) neřestí

отхожее место – záchod, toaleta, kadibudka

свинцовые мерзости – hnus, ohavnost

медовый месяц – líbánky; rozkvět

Пříčestí + substantivum

кающаяся Магдалина – kájící se Magdaléna

Substantivum + adjektivum v ruštině i češtině

манна небесная – mana nebeská

Substantivum + adjektivum pouze v ruštině

манна небесная – božská mana

медь звенящая – mýdlová bublina; planý poplach

масло масляное [*что*] – totéž v bledě modrém

мука мученическая – pekelná muka

муки Тантала – Tantalova muka

Neekvivalentní:

мерзость запустения – být ve stavu rozkladu

Substantivum + substantivum

мастер-ломастер – má obě ruce levé

минута молчания – minuta ticha

мир праху *кого, чьему* – buď země lehká *кому*

мистер Икс – pan XY

музыка будущего – hudba budoucnosti

Neekvivalentní:

мелочи жизни – to jsou maličkosti, hlouposti, drobnosti, prkotiny, všední starosti

Substantivum + předložková vazba dalšího substantiva

маг и волшебник – děd vševěd

кот в мешке – zajíc v pytli
шило в мешке – šídlo v pytli
мещанин во дворянстве – měšťan šlechticem
последний из могокан – poslední mohykán
туман как молоко – je taková mlha, že by se dala krájet
[материно (материнское)] молоко на губах у *кого* – má [ještě] mléko na bradě
мужик в юбке – chlap v sukních
мужичок с ноготок – malé pivo
мастер (мастерица) на все руки – mistr svého řemesla
место под солнцем – místo pod sluncem
мальчик для бытья (побоев, сечения) – [jako] fackovací panák
метр [двадцать] с кепкой – malé pivo
мальчик на побегушках – děvče (děvečka) pro všechno

Neekvivalentní:

места не столь отдаленные – vyhnanství, Sibiř

Substantivum + adjektivum (pronomen) + substantivum

мастер своего дела – mistr svého řemesla
мастер кислых щей – má obě ruce levé
мина замедленного действия – [na]časovaná bomba

Ostatní

одно место – sedací partie, zadní partie
[как] два медведя в одной берлоге – být [jako] dva kohouti [na jednom smetišti]
малость (немного, маленько) того – má [v hlavě] o kolečko míň (víc)
не велика мудрость – to není žádné umění
мозги (голова) набекрень у *кого* – nemá to v hlavě v pořádku
великие мира сего – mocní tohoto světa

сильные мира сего – mocní tohoto světa

слабые мира сего – N obyčejní, prostí lidé

мозги не туда повернуты у *кого* – má mozol na mozku

Slovesné frazeologismy

Sloveso + substantivum v ruštině i češtině

носить [на себе] маску (личину) *чего, какую* – nosit masku *koho, jakou*

срывать/сорвать маску (маски) *с кого* – strhávat/strhnout masku [z tváře] *komu*

получать/получить мат – dostávat/dostat mat

ставить/поставить *кому* [шах и] мат – dávat/dát *komu* [šach a] mat

соблюдать/соблюсти меру [*в чем, чему*] – zachovávat/zachovat míru

обнажать/обнажить меч – tasit meč

поднимать/поднять меч [*на кого*] – zvedat/[po]zvednout (pozdvihovat/pozdvihnout) zbraň *proti komu*

скрещивать/скрестить мечи [*с кем*] – zkřížit meče

сбрасывать/сбросить (скидывать/скинуть) [*с себя*] маску [*чего, какую*] – odhazovat/odhodit masku *jakou*

держат/выдержать (выдерживать) марку – neztrácet/neztratit glanc; mít [pořád] šmrnc

давать/дать маху – dělat/udělat botu; střelit kozu; střelit kozla; šlápnout (střelit, trefit) vedle; hmátnout (sáhnout, šáhnout) vedle

мешать [*все*] карты *кого, чьи, кому* – míchat/zamíchat karty *komu*

выдавать/выдать мешок *кому* – dávat/dát vyhazov *komu*

подводить/подвести мину *под кого* – dělat/udělat podraz *komu*

оставлять/оставить [*этот*] мир – opouštět/opustit [tento] svět

покидать/покинуть мир – opouštět/opustit [tento] svět

быть (служить) мишенью *кому, для кого* – být terčem *pro koho*

находить/найти [*себе*] могилу *где* – nacházet/najít smrt *kde*

рыть/вырыть могилу *кому, чему* – kopat/vykopat hrob *komu, čemu*

промывать/промыть мозги *кому* – prát/vyprat mozek *komu*

метать [*громы и*] молнии [*в кого*] – metat hromy [a blesky]

обходить/обойти молчанием *что* – přecházet/přejít mlčením *co*

упускать/упустить [удобный (подходящий)] момент – zahodit příležitost
читать/прочитать мораль *кому* – číst levity *komu*
воротить (отворачивать) морду (рыло) *от кого, чего* – ohrnovat/ohrnout rypák (pysky, ret...)
набить (разбить) *кому* морду – rozsekat *komu* hubu
обрастать/обрасти (зарастать/зарасти) мохом (мхом) – obrůstat/obrůst (zarůstat/zarůst) mechem
заказывать музыку – hrát prim
марать/замарать мундир – špinit/pošpinit *čí* pověst
ловить мух [ртом] – chytat lelky
точить меч *на кого* – brousit meč *na koho*
занимать/занять место *кого, чье, какое* – zaujímat/zaujmout (obsadit) místo *koho, čí, jaké*
уступать/уступить место *чему* – ustupovat/ustoupit cestu *čemu*

V negaci:

не знать меры *в чем* – neznat míru *v čem*
не находить/не найти [себе] места [*от чего*] – nemít stání
не стало мочи – došly síly *komu*

Zvratné „se, si“:

надевать/надеть [на себя] маску (личину) [*чего, какую*] – nasazovat si/nasadit si masku *čeho*
давить/давануть медведя – dávat/dát si dvacet
лелеять мечты – oddávat se snění
повреждаться/повредиться мозгами – pomínout se smysly
шевелить/пошевелить мозгами (мозгой) – namáhat si mozek
забивать/забить [себе] мозги *чем* – namáhat si mozek
парить мозги [*над чем*] – lámat si hlavu
проветривать/проветрить мозги [*кому*] – větrat si/provětrat si hlavu
набивать/набить мошну – crát si/nacpat si kapsy

Sloveso + substantivum pouze v ruštině

знать меру [*в чем, чему*] – znát svou míru, své meze (možnosti)

указывать/указать [свое] место *кому* – vykazovat/vykázat *komu* patřičné místo
разлюли малина (разлюли–малина) – [to je] nebe na zemi; [to je] prostě pohádka
мешаться умом (рассудком) – přicházet/přijít o rozum
просить милостыню – chodit po žebrotě
считать минуты (часы, дни) – počítat už minuty (hodiny)
вкручивать/вкрутить мозги *кому* – vtloukat do hlavy *komu*
вправлять/вправить мозги *кому* – přivádět/přivést k rozumu *koho*
запудривать/запудрить мозги *кому* – sypat/nasypat *komu* písek do očí
ловить/поймать момент – vystihnout vhodný okamžik
жевать мочалку [мочало] – mlít jako kolovrátek
развязывать/развязать (распускать/распустить) кошну (кошель) – sáhnout/sahat hluboko do kapsy
разводить/развести муру – mlátit prázdnu slámu
выделывать (писать, выписывать) [ногами] мыслете – plést nohama vánočku
подавать/подать [*кому*] мысль (идею) *какую, о чём* – přivádět/přivést na myšlenku *koho*
витать мыслями *где* – být duchem nepřítomen
ловить мышей – ten se vyzná
выметать/вымести [железной] метлой *что* – vymetat/vymést železným koštětem *co*

V negaci:

не находить/не найти [себе] места [*от чего*] – být jako na trní
не допускать [и] мысли *о чём* – nepřipouštět si ani myšlenku *o čem*

Zvratné „se, si“:

собирать/собрать (сматывать) [свои] манатки – balit si/sbalit si své saky paky
наводить/навести марафет [*где*] – dávat se/dát se (hodit se) do pucu
трясти/тряхнуть кошней [*чьей*] (кошельком, карманом [*чьим*]) – plácnout se přes kapsu

Neekvivalentní:

имеет (имело) место; быть *что* – je, bylo, vyskytuje se, vyskytovalo se
иметь место – být, stávat se, vyskytovat se, odehrávat se
предавать/предать мечу [*кого, что*] – zabít v boji, pokořit; dávat/dát *komu* ochutnat meče
ставить/поставить магарыч – zvat/pozvat na skleničku člověka, který v něčem pomohl
перебрасывать/перебросить (перекинуть) мост (мостик) *откуда куда* – najít pojitko mezi

událostmi různých dob

наводить/навести (строить/построить) мосты – navazovat přátelské kontakty

наводить/навести мосты – zjistit *co*

показывать (демонстрировать) мускулы (мышцы); играть мускулами – hrozit, zastrašovat vojenskou silou, demonstrovat svou sílu

Sloveso + substantivum v předložkové vazbě v ruštině i v češtině

быть на месте *кого* – být na místě *koho*

класть/положить (укладывать/уложить, убивать/убить) на месте *кого* – skolit *koho* na místě

сидеть на [одном] месте – sedět na zadku

быть на *чем* месте – být v *čí* kůži

быть (оказываться, оказаться, сидеть) на мели – být (octnout se) na mizině

быть (сидеть, стоять *и т. п.*) для мебели *где* – být do počtu

быть на мелководье – být bez halíře (krejcaru)

ругать/обругать (посылать/послать) *кого* по матушке – posílat/poslat do háje *koho*

забегать/забежать [только] на минуту (на минутку, на минуточку) – přicházet/přijít [jen] na chvíli

почивать/почить в мире – usnout (zesnout, odpočívat) v pánu

ходить/уйти с миром – jít s pánembohem

удаляться/удалиться от мира – jít/odejít do ústraní

впадать/впасть в (во) младенчество – upadat/upadnout do senility

лежать в могиле (в земле) – být v hrobě

сводить/свести в могилу *кого* – přivádět/přivést *koho* do hrobu

быть в моде – být v módě

входить/войти в моду – přicházet/přijít do módy

выходить/выйти из моды – vycházet/vyjít z módy

бить по мозгам *кого* – lézt na nervy

давать/дать по мозгам *кому* – dávat/dát přes hubu *komu*

вбивать/вбить в мозги *кому что* – vtoukat/vtlouct do hlavy *komu co*

идти/пойти (продавать/продать *что*) с молотка – jít/přijít pod kladívko

дать (надавать) *кому* по морде (в морду, по мордасам, в рыло, в ухо, по ушам, по сопатке) – dávat/dát *komu* po frňáku (do frňáku, přes čumák, do držky, přes hubu...)

получать/получить по морде – dostávat/dostat po frňáku (přes čumák, do držky, přes hubu...)

быть под мухой – být pod paou

наводить/навести *кого* на мысль *о чём* – přivádět/přivést *koho* na myšlenku *jakou*

служить мамоне – sloužit mamonu

Zvratné „se, si“:

разменивать/разменять на мелочи (мелочь) – rozdávat se/rozdat se v drobných

садиться/сесть на мель – ocítat se (ocnout se) v koncích (na suchu, v tísní)

брать/взять в мужья *кого* – brát si/vzít si *koho* za muže

погружаться/погрузиться в мысли – pohroužit se do [vlastních] myšlenek

собираться/собраться с мыслями – srovnávat si/srovnat si *co* v hlavě

теряться в мыслях – utápět se v dohadech

Sloveso + substantivum v předložkové vazbě pouze v ruštině

быть (находиться, сидеть) на [своем] месте – být na svém místě

замирать/замереть (застывать/застычь) на месте – zůstávat/zůstat [nehybně] stát [jako solný sloup]

ставить/поставить на [свое] место *кого* – odkazovat/odkázat *koho* do patřičných (náležitých) mezí

прилипать/прилипнуть (прирастать/прирасти) к месту – neodlepit (nezvednout) zadek

пойти (уродиться, выдаться) в мать – být celá matka

стоять (топтаться, оставаться) на [одном] месте – být [pořád, stále] na jednom místě (fleku)

быть в мажоре – být v dobrém rozmaru

держат под маринадом *что* – dělat *co* na dlouhé lokte

мешать [все (всех, *кого*, *что*)] в [одну] кучу – házet/hodit [všechno] na jednu hromadu, do jednoho pytle

быть в милости у *кого* – požívat *čí* přízně

оставлять/оставить *кого* на *чью* милость – vydávat/vydat *koho* na milost a nemilost

быть в миноре – být nešťastný jako šafářův dvoreček

разходиться/разойтись во мнениях *с кем* – mít jiný názor
смотреть (глядеть) в могилу (в гроб) – být jednou nohou v hrobě
сходить/сойти в могилу (в гроб, в землю) – složit [své] kosti do země
капать на мозги *кому* – dělat/udělat přednášku *komu*
наступать/наступить *кому* на мозоль – šlapat/šlápnout *komu* na kuří oko
всасывать/всосать с молоком [матери] *что* – sít/vsát *co* s mateřským mlékem
подводить/подвести под монастырь *кого* – dostávat/dostat *koho* do pěkné kaše
останется между (меж) нами *что* – zůstane to [jen] mezi námi
провести *кого* на мякине – opít rohlíkem *koho*
попадать/попасть в мясорубку – dostat se mezi dva mlýnské kameny
отпускать/отпустить с миром *кого* – nechat odejít s pánembohem

V negaci:

быть (находиться) не на [своем] месте – nebýt na svém místě
не сидеться/не сиделось (не стоится/не стоялось) на [одном] месте *кому* – nemá stání
быть не в масть *кому* – nehodit se do krámu *komu*

Zvratné „se, si“:

выпивать/выпить (пропускать/пропустить) по маленькой – dávat si/dát si panáka
(štamprle)
попасть (прийтись) в масть – hodit se do krámu
сдаваться/сдаться на милость *кого*, *чью* – vzdávat se/vzdát se na milost a nemilost *komu*
уносить/унести [с собой] в могилу [*что*] – brát/vzít si s sebou do hrobu *co*

Neekvivalentní:

брать/взять с места – naráz, rovnou, bez odkládání (udělat *co*); dělat/udělat *co* na místě
ставить/поставить в минус *кому что* – vyčítat, předhazovat *komu co*
идти/пойти на мировую – přistupovat/přistoupit na mír
брать/взять в моду; заводить/завести моду – navyknout si
играть в молчанку – vyhýbat se rozhovoru
отрывать/оторвать с мясом – vytrhnout knoflík i s látkou

Sloveso + adjektivum + substantivum v ruštině i v češtině

мерить разными мерками *кого, что* – měřit dvojitým metrem *koho, co*

знать *чье* слабое место – znát *čí* slabé místo

гнать/выгнать (выгонять) *кого* поганой (грязной) метлой – hnát (vyhnat, vyprovodit) *koho* svinským krokem

быть высокого (хорошего) мнения *о ком, о чем* – mít dobré mínění *o kom, čem*

быть низкого (невысокого, плохого) мнения *о ком, о чем* – mít nevalné mínění *o kom, čem*

V předložkové vazbě:

сражаться (воевать) с ветряными мельницами – bojovat s větrnými mlýny

возникать/возникнуть (вырастать/вырасти) на пустом месте – vznikat/vzniknout (růst/vyrůst) na zelené louce

принимать/принять *что* за чистую монету – brát/vzít *co* za bernou minci

подходить/подойти с разными мерками *к кому, к чему* – mít (používat) dvojí loket (metr) *na koho*

Zvratné „se, si“:

касаться/коснуться больного места – dotýkat se/dotknout se bolavého místa

Neekvivalentní:

делать/сделать кислую мину – udělat kyselý obličej

Sloveso + adjektivum + substantivum pouze v ruštině

задевать/задеть (трогать/тронуть) [за] больное (слабое) место *кого, чье* – tít (tnout, bodnout, říznout, trefit) do živého [masa]

оставить мокрое место *от кого* – zůstal (zbyl) jenom mastný flek *z koho (po kom)*

быть хуже маленького – být horší než dítě

класть/положить последний мазок (последние мазки) *на что* – vychytat [poslední] mouchy (blechy)

орать/заорать (кричать/закричать) благим матом – řvát/zařvat (ječet/zaječet, vřeštět/zavřeštět) jako pavíán

показать *кому* кузькину мать – ukázat (povědět) *komu*, zač je v Pardubicích perník

узнать/узнавать кузькину мать – dovědět se (poznat), zač je toho loket

V předložkové vazbě:

быть (сидеть) *в чем* по самую макушку – být (vězet) *v čem* [až] po uši

ставить *что* на первое место – klást (stavět) *co* do popředí

рассуждать о высоких материях – létat nad oblaky

размениваться/разменяться на мелкую монету – promrhávat/promrhat své síly v maličkostech

Zvratné „se, si“:

бить (ударить) по больному месту – dotýkat se/dotknout se *koho* na bolavém (citlivém) místě

Neekvivalentní:

расшить узкие места – odstranit nedostatky

Sloveso + pronomen + substantivum

Sloveso + pronomen + substantivum v ruštině i v češtině

знать (помнить) свое место – znát své místo, své meze

сжигать/сжечь (жечь) за собой [все] мосты – pálit/spálit za sebou [všechny] mosty

уходить/уйти в иной (лучший) мир – jít/odejít na onen svět

Zvratné „se, si“:

вставать/встать (становиться/стать) на свое место (на свои места) – vracet se/vrátit se do svých (do starých) kolejí

рыть/вырыть [самому] себе могилу – kopat/vykopat si hrob

ловить/поймать себя на мысли *какой* – přistihnout se při myšlence

Sloveso + pronomen + substantivum pouze v ruštině

расставлять/расставить [все (всех)] по своим местам – uvést na správnou míru *co*

ставить/поставить все (*что*) на [свое] место – uvádět/uvést (přivést) *co* na pravou (správnou) míru

пускаться/пуститься (нестись/понестись) во весь мах – uhánět s větrem o závod

мешаться не в свое дело (в чужие дела) – strkat nos do cizích věcí (*do čeho*)

оставаться/остаться при своём мнении – stát (trvat) na svém

портить/испортить всю музыку [*кому*] – zhatit *čí* plány

Zvratné „se, si“:

ставить/поставить себя на место *кого, чье* – vžívat se/vžít se (vcítovat se, vcítit se) do *čí* situace

Sloveso + substantivum + substantivum

переполняется/переполнилась мера терпения у *кого*, *чего* – dochází/došla míra trpělivosti *komu*

пройти [все] муки ада – projít očištěm

Spojka mezi substantivy:

кипеть молоком и мёдом – oplývat mlékem a strdím

Druhé substantivum v předložkové vazbě:

подливать/подлить масла (лить масло) в огонь – přilévat/přilít olej[e] (lít olej) do ohně

перековать мечи на орала – překovat meče na pluhu

вкладывать/вложить меч в ножны – zakopávat/zakopat válečnou sekyru (sekeru)

покупать/купить кота в мешке – kupovat/koupit zajíce v pytli

собрать мозги в кучку – namáhat závity

растекаться мыслью по древу – mluvit kolem dokola

První substantivum v předložkové vazbě:

поймать (схватить) *кого* на месте преступления – dopadnout na místě činu *koho*

ждать у моря погоды – čekat se založenýma rukama

делать/сделать из мухи слона – dělat/udělat z komára velblouda

Substantivum + sloveso

масть идет/пошла (привалила) [*кому*] – usmála se štěstěna *na koho*; má kliku *kdo*

Минькой (Митькой) звали *кого* – je tentam

Мирошка хватил *кого* – klepla pepka *koho*

мороз трещит (трещал) – mrzne (mrzlo), až praští

мухи дохнут (мрут) [от скуки] *где* – tady chcípl pes

чьи мысли путаются [в голове] – už se to *komu* v hlavě motá

маска спадет (спала) *с кого* – odhodí (odhodil) masku *kdo*

Podmiňovací způsob:

мёртвого бы разбудил *кто* – vzbudil by mrtvého

V negaci:

метлой не выгонишь *кого* – nedostal bys ho *kam* ani heverem

мёдом не корми *кого* – nejedl by, nepil by, jen kdyby mohl

[и] мухи (муху, комара, курицы) не обидит (не зашибёт) *кто* – neublížil by ani mouše
мышей не ловит *кто* – kam ho ráno postavíš, tam ho večer najdeš

[даже] мышь не проскочит – ani myš neproklouzne

Neekvivalentní:

могила исправит *кого* – do smrti se už nezmění *kdo*

Substantivum v předložkové vazbě:

в матери годиться *кому* – mohla by být *čí* matka

на мякине не проведёшь *кого* – toho rohlíkem neopiješ

[и] в мыслях не было [нет] *чего* у *кого* – ani nenapadlo *koho*

[и] в мыслях не держать *что* – ani nepomyslet *na co*

Sloveso + numerale + substantivum

мерить одной меркой *кого, что* – házet všechny (všechno) do jednoho pytle (hrnce)

мерить (мерять) единой (одной) мерой *кого, что* – měřit stejným metrem (stejnou měrou)
кому, чему

V předložkové vazbě:

быть на один манер – být na jedno brdo

подходить/подойти с одной меркой *к чему* – měřit stejným metrem (loktem) *co*

делать *что* на один манер (лад) – dělat *co* na jedno kopyto

пролетает/пролетит *что* как один миг (одно мгновение) – utíká to jako voda

Adjektivum + substantivum + sloveso

[только] мокрое место останется/осталось *от кого* – nezůstane (nezůstal) [ani] mastný flek
po kom

V negaci:

родная мать не узнает *кого* – vlastní matka (máma) nepozná *koho*

живого места нет (не осталось) *на ком* – nezůstalo *na kom* zdravého místečka

[и] мокрого места не останется/не осталось *от кого* – nezůstane/nezůstal [ani] mastný flek
z koho (po kom)

живого места не оставить *на ком* – nezůstalo *na kom* zdravého místečka

Sloveso + как + předložková vazba substantiva (adjektiva)

Substantivum:

орать/наорать *na kogo* как на девчонку – řvát *na koho* jako na děvečku

орать/наорать *na kogo* как на мальчишку – spustit *na koho* jako na kluka

идти/пойти как по маслу – jde to jako po másle

работать как машина – pracovat jako mařina, jako stroj

побелеть (побледнеть) как мел – zbělet (zblednout) jako křída

ругать/обругать (распекать/распечь) *kogo* как мальчишку – seřvat (sprařit) *koho* jako malého kluka

[все] идет как на мази – [vřechno] jde jako po másle

влюбиться как мальчишка – zamilovat se jako student

обращаться *s кем* как с мальчишкой – jednat (nakládat) *s kým* jako s [malým] klukem

быть как метеор – být jako blesk (jako vítr)

свалиться (упасть) как мешок – svalit se jako řok

спать как младенец – spát jako nemluvně

молчать как могила – mlčet jako hrob

быть как мумия – být jako mumie

липнуть как муха – být dotěrný jako moucha

промокнуть как мышь – zmoknout jako slepice

Substantivizované adjektivum:

быть как маленький – být jako malý Jarda

делать/сделать *что* как миленький – brát/vzít *co* jako rozkaz

бегать как молодой (молоденький) – běhat jako křepelka (křepelička)

как + substantivum + sloveso

как метлой вымело *kogo, что* – nezůstala tam ani noha

как (будто, словно, точно) Мамай прошел (воевал – je (vypadá) to tu jako po bitvě

как мышь затаиться (замереть) – ani nedutat

Sloveso + как + adjektivum + substantivum

врать как сивый мерин – lhát, jako když tiskne

быть как сонная муха – mouchy sežerte mě

как + substantivum + substantivum

летят как мухи на мёд – letí jako vosy na med;

как мышь на крупу (смотреть, надуться) – kouká jako sůva z nudlí.

Sloveso + как + substantivum + adjektivum

ждать (ожидать, жаждать) *кого, что, чего* как манны небесной – čekat na *koho, co* jako na [boží] smilování

Sloveso + как + substantivum (v předložkové vazbě) + substantivum

разойтись (разминуться) как в море корабли – rozejít se navždy

Sloveso + adjektivum + как + substantivum

быть мокрым (потным) как мышь – být mokrý (zpcený) jako myš

Sloveso + adverbium + как + substantivum

сидеть тихо как мышка (как мышь) – být ticho jako myš (myška)

Substantivum + substantivum v předložkové vazbě + sloveso

мозга за мозгу заходит/зашла у *кого* – leze to na mozek *komu*

мороз по коже (по спине) пошёл/идёт (дерёт/подрал) у *кого* – jde (běhá) mu mráz po zádech

моча в голову ударила *кому* – něco mu přelétlo přes nos

Substantivum + sloveso + substantivum v předložkové vazbě

молнией сверкнуть (блеснуть) в голове (в мозгу) у *кого* – mihnout se (kmitnout, proběhnout) hlavou *komu* jako blesk

мороз (холод) пробирает до костей – zima zalézá do kostí

мурашки бегают/забегали по спине у *кого* – mravenci *komu* běhají (lezou) po zádech

Adverbium + sloveso

мертвецки пить (напиваться/напиться) – být namol

мелко плавать – být malá ryba

Sloveso + adverbium

метить [слишком] высоко – mířit [moc] vysoko

говорить/сказать (спросить) мимоходом – říkat/řít co [jen tak] mimochodem

Sloveso + pronomen + substantivum + substantivum v předložkové vazbě

находить/найти свое место в жизни – nalézat/nalézt své místo v životě

Sloveso + pronomen + částice + substantivum

мерить (мерять) той же мерой (тою же мерою) – splácet (o[d]plácet) stejnou mincí

платить/оплатить тот же монетой – oplácet/oplatit stejnou mincí

Sloveso + predikativ

убиться можно *какой* – to nemá chybu

Adjektivum + substantivum

покрыто мраком [неизвестности] *что* – je zahaleno mlhou neznáma

кто далёк от мысли – ani *koho* nenapadne

Sloveso + adverbium + adjektivum

быть мертвецки пьяным (пьян) – být zpitý do němoty

Substantivum + adjektivum + Sloveso

манной небесной питаться – žít ze vzduchu

Sloveso + substantivum + adjektivum

ждать манны небесной – čekat, až [*komu*] budou pečení holubi lítat do huby

Sloveso + substantivum v předl. vazbě + pronomen

быть не от мира сего – být z jiného světa

Pronomen + substantivum + sloveso

какая муха укусила *кого* – jaká moucha přelétla přes nos *komu*

Částice + substantivum

ни мур–мур *кто* – dělá mrtvého brouka

Spojka + substantivum + sloveso

будто (словно, точно) [какая–то] муха укусила *кого* - moucha přeletěla přes nos *komu*

Sloveso + substantivum + adjektivum + substantivum

закладывать/заложить мину замедленного действия *где, подо что* – klást/položit (nastražit) [na]časovanou bombu *kam, komu*

Sloveso + substantivum + substantivum v předl. vazbě + substantivum

бросить (положить) меч на чашу весов (на весы) – použít práva silnějšího

Sloveso + substantivum v předložkové vazbě + adverbium + adjektivum

послать/отправиться в места не столь отдаленные – poslat do vyhnanství, na Sibiř

Sloveso + adjektivum + substantivum + prepozice + adjektivum + substantivum

делать/сделать хорошую мину при плохой игре – nedávat na sobě znát nepříjemnosti

Částice + adjektivum + substantivum + sloveso

только птичьего молока не хватает (нет) *кому, где* – jen hodinky s vodotryskem chybějí *komu, kde*

Adverbiální frazeologismy

Prepozice + substantivum

под маской (личиной) *чего* – pod maskou (rouškou) *čeho*
под маркой *чего* – pod záminkou *čeho*
на месте – na místě
на мази (на ходу) *что* – [a] už to frčí (jede)
в масть – to mu klaplo
под метелку (метлу) – do posledního [zrnka] (rozebrat *co*)
в [один (единый)] миг – než bys řekl švec
с мизинец; на мизинец – ani za mák
в [одну] минуту – v minutě
на минуту (минутку) – na minutku
в [один] момент – v cuku letu
за морем (за морями) – za devatero horami a devatero řekami
до [самой] могилы – [až] do smrti [smrt'oucí]
[весь] в мыле *кто* – s vyplazeným jazykem (přijít, přiběhnout)

V negaci:

не к месту – nebýt na místě
ни на миг – ani na okamžik
ни на минуту – ani na minutku
не за морем (за морями) – co by kamenem dohodil

Neekvivalentní:

без малого – bezmála, téměř, skoro, takřka, málem
по мере *чего* – podle *čeho*
в меру [*каков, как*]; в меру [*чего*] – přiměřeně, dostatečně, náležitě, akorát
(братъ) с места [в карьер] – naráz, rovnou, bez odkládání (udělat *co*); dělat *co* hopen
к месту (сказать, сделать *что*) – vhodně, být na místě
на миру – mezi lidmi

Substantivum + substantivum

по мере надобности – podle potřeby

в мгновение (мгновенье) ока — ani nemrkneš
в меру сил; по мере сил – udělat, co je v silách *čích, koho*
за миску чечевицы – za mísu čočovice
до мозга костей *кто* – [až] do morku kostí
по молодости лет – z mladické nerozvážnosti
минута в минуту – na minutu přesně
море по колено (по колена) *кому* – moře po kotníky
с минуты на минуту – každou chvíli
между молотом и наковальней – (být) mezi dvěma ohni
за морями, за горами – za sedmero horami [a sedmero řekami]

Neekvivalentní:

с миру по нитке – každý přispěje svou troškou
по мере возможности – podle možností
к месту и не к месту – každou chvíli; při každé příležitosti

Adjektivum + substantivum

высшей (первой) марки *что* – první třídy; nejvyššího řádu (kalibru)
разливанное море [*чего*] – teče proudem
в полной мере – v plné míře
в [самый] последний миг; в [самое] последнее мгновение – na poslední chvíli
в [самую] последнюю минуту – na poslední chvíli
в [самый] последний момент – na poslední chvíli
до последней мелочи – do posledního puntíku
с серьезной миной – s vážnou tváří
без задних мыслей – bez postranních úmyslů
на пустом (голом) месте (начинать, создавать *что*) – na zelené louce (stavět)

V negaci:

ни в коей (какой) мере – ani v nejmenším

Neekvivalentní:

по крайней (меньшей) мере – přinejmenším

до белых мух – do začátku zimy

Pronomen + substantivum

каждую минуту – každou chvíli

сию [же] минуту (секунду) – v tu ránu

[одной и] той же масти *кто* – (jsou) ze stejného těsta

все на [своем] месте [*у кого*] – vše je jak se patří

во весь мах – ze všech sil

со всего маху – vší silou

в ту же минуту – v tu chvíli

в тот [же] момент – v tu ránu

(делать *что*) изо всей мочи (во всю мочь) – (dělat *co*) ze všech sil

(кричать) изо всей мочи (во всю мочь) – (křičet) z plna hrdla

Neekvivalentní:

каким макарон? – jak[пак], kterak

таким макарон — tak, tímto způsobem

самая (сухая) малость – kapku, krapet

всем миром – všichni spolu

Numerale + substantivum

первой марки *что* – první jakosti *co*

одним махом – jedním rázem, jednou ranou

в одно мгновение – než bys řekl švec

без пяти минут *кто* – za chvíli už bude vystudovaný inženýr, magistr *apod.*

в первую минуту – v první chvíli

одну минуту (минутку, минуточку) – na okamžik

Substantivum + substantivum + substantivum

(делать *что*) методом проб и ошибок – (dělat *co*) metodou pokusu a omylu

как + adjektivum + substantivum

как на пустое место – být jako slepý (hluchý, němý)

как + numerale + substantivum

как одна минута – (uplynout) jako voda

как + substantivum

[суета] как в муравейнике *зде* – je to tam jako v mraveništi

Adjektivum+ как + substantivum + sloveso

слышно как муха пролетит – slyšel bys špendlík spadnout

Adverbium + přechodník

мягко говоря – mírně řečeno

Adverbium + adverbium

мало-помалу — pomaloučku-polehoučku

ни много ни мало – přesně tolik, akorát

Sloveso + adverbium + sloveso

стоит только мигнуть – stačí jen mrknout

стоит только моргнуть – stačí jen mrknout

Přechodník + adverbium

не мудрствуя лукаво – hezky česky (říct apod.)

Částice + substantivum

ни минуты (секунды) – ani minutu

не мёд [кому с кем] – není to žádný med; nemá *kdo* [*s kým*] žádný med

Adjektivní frazeologismy

Adjektivum + как + substantivum

стар как Мафусаил – starý jako Metuzalém
нем как могила – tichý jako hrob
невинен как младенец – nevinný jako andílek
неуклюжий как медведь *кто* – neohrabaný jako medvěd *kdo*
белый (бледный) как мел – bílý (bledý) jako křída
сладкий как мёд *кто, что* – sladký jako med
старый (древний) как мир *кто* – starý jako svět
слабый как муха – slabý jako moucha
безобидный как муха – neublížil by ani mouše

Adjektivum + как + adjektivum + substantivum

глуп как сивый мерин – hloupý jako bulík (osel)
ленив как сивый мерин – líný jako veš
надеодливый (назойливый) как осенняя муха – dotěrný jako moucha

Substantivum + как + adjektivum + substantivum

вода [тёплая] как парное молоко – voda je jako louh

как + substantivum + sloveso

как (будто, словно, ровно, точно) муху проглотил *кто* – je otrávený jako šváb

Adjektivum + substantivum

на рыбьем меху *что* – kabát bez podšívky

Substantivum + sloveso

мозги варят у *кого* – *pálí mu to*
мозги не работают у *кого* – *má v hlavě slámu*
мордой (рылом) не вышел [*кто*] – *nemá na to ksicht*

Substantivum + adjektivum

молью побитый (траченный) – je na vyhození *co*

Substantivum + substantivum

у матросов нет вопросов – je to nad slunce jasnější; je to jasné, jak facka

мальчик с пальчик – (kluk) jako špunt

Substantivum + substantivum + sloveso

морда кирпича просит у *кого* – ošklivý jako nos

без мыла в душу лезть/влезть – je dotěrný jako veš

Substantivum + substantivum + adjektivum

[как (будто, словно, точно)] из-за угла [пыльным] мешком ударенный (прибитый, пуганный, трахнутый) – je [jako] pytlem praštěný

Adjectivum + konjunkce + adjektivum

мал да удал *кто*; маленький да удаленький *кто* – malý, ale šikovný; malý, ale spory

молодой да ранний – mladý, ale drzý

Adjectivum + adjektivum + adjektivum

(дети) мал мала меньше – (děti) jedno menší než druhé

Adverbium + как + substantivum

темно как в могиле (в погребке) – tma jako v hrobě

Adverbium + substantivum

еле можахом (можаху) – být namol

Adverbium + adverbium

молодо-зелено – mladý (neostřílený) zajíc

Sloveso + substantivum + substantivum

выглядеть на миллион долларов – být [hezký] jako obrázek

Částice + substantivum

нет места *кому, чему* – není přípustné *co*

не мёд [кто, что] – není to žádný med

Pronomen + substantivum + adjektivum

каким миром мазан *кто?* – z jakého je těsta *kdo*

Pronomen + substantivum

всех (любых, разных) мастей *кто, что* – *kdo, co* nejružnějšího ražení

Numerale + substantivum + sloveso

одним (тем же) миром мазаны *кто* – jeden jako druhý, jsou z jednoho pytle

не первой молодости *кто* – není už zrovna nejmladší

Prepozice + substantivum

вроде мебели *кто* [*где*] – je jen do počtu; být vosk

Citoslovečné frazeologismy

скажи (скажите) на милость! – To jsou mi věci! Kdo by to byl řekl!

милости прошу (просим) – račte dál

сделай (сделайте) [божескую] милость – buďte tak laskav

иди (идите) с миром! – jdi (jděte) s pánembohem!

не сойти мне с этого места! - Ať se na [tomhle] místě propadnu!

как [это] можно?! – jak je to možné?

на мыло! – rozhodčí je vůl

Spojkové frazeologismy

по милости кого, чего – díky komu

между нами [девушками] [говоря] – mezi námi [řčeno]; mezi námi děvčaty

Zájmenné frazeologismy

малый и старый - starý [i] mladý;

Větné frazeologismy

Москва не сразу (не вдруг) строилась – ani pánbůh svět naráz nestvořil

Москва слезам не верит – s pláčem na mě nechod'

мир тесен – svět je malý

на бедного Макара все шишки валятся – na chudého všude prší

не мытьём, так катаньем – když to nepůjde po dobrém, půjde to po zlém